

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Ühiskonnateaduste instituut
Sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika õppekava

Tuule Pensa

EAKATE VASTU SUUNATUD VÄGIVALD: OHVRITEGA
TÖÖTAVATE SPETSIALISTIDE KÄSITUSESED

Magistritöö

Juhendaja: Merle Linno, MSW

Tartu 2020

Käesolevaga kinnitan, et olen koostanud magistritöö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, olulised seisukohad, kirjandusallikad ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Tuule Pensa

(25.05.2020)

ABSTRACT

Elder abuse: perspectives of specialists working with victims

World Health Organisation (2018a) defines that elder abuse can be "a single, or repeated act, or lack of appropriate action, occurring within any relationship where there is an expectation of trust which causes harm or distress to an older person". Elder abuse can take various forms such as financial, physical, psychological and sexual. It can also be the result of intentional or unintentional neglect (World Health Organisation, 2018a). The purpose of the present Master's thesis is to give an overview of specialist perspectives to violence against the elderly. The method of the study is qualitative. Nine semi-structured interviews were carried out with nine different law enforcement, health and social professionals who have been exposed to the themes of violence against the elderly in their daily work.

Three research questions were formulated:

- How specialists interpret violence against the elderly?
- What problems and solutions specialists see in dealing with incidents of violence against the elderly?
- What possibilities of assistance and cooperation specialists see in working with violence against the elderly?

The theory part of the work consists of five parts. The first part of the job focuses on an ageing society. In the second part of the work describes the approaches of violence. The next chapter talks about violence against the elderly, highlight the different types of violence and speaks about the possible spread of violence against the elderly in society. The fourth part focuses on the causes of violence against the elderly. The latter part talks about the possibility of cooperation between different agencies and cooperation partners in tackling incidents of violence against the elderly.

The analysis section of the work is divided into four main categories. The first part focuses on specialist interpretations of violence against the elderly. The second part is about the reasons for the violence against the elderly. The next part is about the possibilities of assistance now and in the future. The last part talks about prevention and cooperation between specialists.

The results showed that there is no justification for any violence in society and highlighted the various types of violence that violence against the elderly entails. The results showed that, although there has been a much better picture of the spread of violence in society over the years, according to the interviewees, incidents of close-relationship violence are discussed, in particular, either by violence against women or children, and by the forgotten elderly, who may also experience violence in their daily lives. Participants in the study highlighted in their stories that violence against the elderly is a multi-level problem consisting of a combination of different factors and causes. Specialists spoke most about the challenges that are affected at the level of the individual, family, community and society. The issue of violence against the elderly needs to be shown more by society's awareness and better involvement of the elderly in society.

The participants talked about the possibilities of assisting the present time and, as the results of the participants have shown, there are currently no opportunities to assist the elderly in a wide range of ways. In addition, the results revealed that, in most cases, it is not only within a single institution that it is possible to solve the problem in cases of violence against the elderly, but that cooperation with other professionals is very often necessary. As regards the prevention of violence against the elderly, it was also recognised that, indirectly, the daily work of professionals is of a preventative nature, but that specialists often lack the resources to deal with victims affected by violence in a deepened way.

Sisukord

ABSTRACT	3
SISSEJUHATUS.....	6
I PEATÜKK: TEOREETILINE ÜLEVAADE	8
1. Vananev ühiskond.....	8
2. Vägivald.....	10
3. Eakate vastu suunatud vägivalla definitsioon, liigid ja levik	12
4. Eakate vastu suunatud vägivalla toimumise põhjused	18
5. Eakate vastu suunatud vägivalla teemadega tegelevad asutused Eestis.....	22
PROBLEEMISEADE, EESMÄRK JA UURIMISKÜSIMUSED	29
II PEATÜKK: METOODIKA	31
2.1 Uurimuse metoodika valik	31
2.2 Andmekogumismeetod.....	31
2.3 Uurimuses osalejad	32
2.4 Uurimuse käik	33
2.5 Analüüsimetod.....	34
2.6 Uurimuse eetilised probleemid, lahendused ja eneserefleksioon	35
III PEATÜKK: TULEMUSED	37
3.1 Spetsialistide tõlgendused eakate vastu suunatud vägivallast	37
3.1.1 Spetsialistide tõlgendused vägivallast.....	37
3.1.2 Vägivalla teadvustamine ja selle levik ühiskonnas spetsialistide tõlgendustes.....	39
3.2 Eakate vastu suunatud vägivalla juhtumite varjatus ja võimalikud põhjused	41
3.2.1 Ohvrist tulenevad riskitegurid.....	41
3.2.2 Vägivallatsejast tulenevad riskitegurid	43
3.2.3 Perekonna ja sotsiaalse võrgustiku tasandist tulenevad riskitegurid.....	44
3.2.4 Kogukonnast tulenevad riskitegurid.....	46
3.2.5 Sotsiaal-kultuurilisest tasandist tulenevad riskitegurid	47
3.2.6 Võimalikud lahendused ühiskonnas.....	48
3.3 Abistamise võimalused nüüd ja tulevikus	49
3.3.1 Käesoleva aja võimalused abistamise süsteemides	49
3.3.2 Võimalikud takistused ja lahendused abistavas süsteemis	51
3.4 Ennetus- ja koostöö	53
IV PEATÜKK: ARUTELU	57
KOKKUVÕTE JA JÄRELDUSED	64
KASUTATUD KIRJANDUS	66
LISA 1	72

SISSEJUHATUS

Üha enam on hakatud ühiskonnas rääkima vägivalla levikust kui sotsiaalsest probleemist. Kui varasemalt on arvatud, et perevägivald on pigem peresisene asi ning ei kuulu avalikult diskuteerimisele, siis täna julgevad inimesed üha enam avatult ja avalikult rääkida enda kogemustest vägivallaga. Ühiskond liigub igapäevaselt selle suunas, et arendada riiklike arengusuundi ja strateegiaid vägivalla vähendamise osas, kuid enamasti keskendutakse naiste- ja laste vastu suunatud vägivallaga tegelemisele. Eakate vastu suunatud vägivald on teema, millest räägitakse oluliselt vähem, seda nii Eestis kui ka mujal. Eestis suureneb lähiaastatel märkimisväärselt 65-aastaste ja vanemate inimeste hulk, kuid perevägivalla temaatikas jäävad eakad tihti tähelepanuta ning seda seetõttu, et nende juhtumeid ei kajastata nii tihti ja need juhtumid ei pruugi jõuda ka spetsialistideni. Ometigi on meie vananevas ühiskonnas just eakad üks suurimaid ühiskonnagruppe ning on teada, et ka nemad võivad kogeda oma igapäevaelus vägivalda.

Eakate vastu suunatud vägivalla kasutamine põhjustab nii kannatanule kui ka ühiskonnale tõsiseid tagajärgi. Vägivalla kasutamine võib põhjustada kannatanule füüsilisi vigastusi- alates väikestest kriimustustest ja verevalumitest kuni katkiste luude ja invaliidistavate vigastuste tekitamiseni - ning tõsise, mõnikord pikaajaliste psühholoogiliste tagajärgedeni, sealhulgas depressiooni ja ärevuseni (Maailma Terviseorganisatsioon, 2018a). Vägivalla tagajärjed võivad olla tõsised ning nendest taastumine võib võtta kaua aega.

Eestis on eakate vastu suunatud vägivalda avalikkuses vähe käsitletud, kuid võttes arvesse probleemi tõsidust, vajab teema üha enam diskussioone ja uurimist. Vägivallavaba elu vanemas eas on inimõiguste tagamine igale kodanikule.

Ohvritega töötavad spetsialistid puutuvad enda igapäevatoos kokku vägivalla teemadega ning spetsialistide arvamused ja seisukohad mõjutavad oluliselt nende tööd, seetõttu on oluline aru saada, millisena mõistavad spetsialistid eakate vastu suunatud vägivalda. Magistritöö eesmärgiks on anda ülevaade spetsialistide käsitustest eakate vastu suunatud vägivallast.

Uurimistöö põhineb kvalitatiivsel uurimisviisil. Uurimuse viisin läbi 2020. aasta veebruaris ja märtsis üheksa erineva õiguskaitse, tervishoiu- ja sotsiaalvaldkonna spetsialistiga, kes on oma igapäevatoos kokku puutunud eakate vastu suunatud vägivalla teemadega. Andmeid kogusin poolstruktureeritud intervjuude käigus. Andmeanalüüsi teostasın temaatilise sisuanalüüsi põhimõtete järgi.

Töö koosneb neljast peatükist. Töö esimeses osas pööran tähelepanu vananevale ühiskonnale, selgitan vägivalla käsitlusi, kirjeldan eakate vastu suunatud vägivalda, toon välja vägivallaliigid ja räägin eakate vastu suunatud vägivalla levikust ühiskonnas. Lisaks toon välja võimalikud eakate vastu suunatud vägivalla toimumise põhjused. Samuti tuleb juttu erinevate ametkondade ja koostööpartnerite koostöö võimalustest eakate vastu suunatud vägivalla juhtumite lahendamisel. Töö teine osa kirjeldab uurimuse metoodikat ja andmeanalüüsi protsessi ning töö kolmandas osas on analüüs. Töö viimane osa põhineb arutelul, kus toetudes analüüsile ning teooriale tõlgendan tulemusi ja annan vastused uurimisküsimustele.

Magistritöö valmimisele kaasaaitamise eest soovin tänada uurimuses osalenud õiguskaitse, tervishoiu- ja sotsiaalvaldkonna spetsialiste. Lisaks soovin tänada julgustuse, abi ning mitmekülgsede mõtete eest enda juhendajat Merle Linnot ja retsensenti, kes leidis aega pühendada töö lugemisele ja anda tagasisidet. Veel olen tänulik oma töökaaslastele, perekonnale ja lähedastele toetuse, kannatlikkuse ja mõistmise eest.

I PEATÜKK: TEOREETILINE ÜLEVAADE

1. Vananev ühiskond

Vananemine on protsess, mida kogeb iga inimene igapäevaselt ning sellest mööda vaatamine on peaaegu, et ilmvõimatu. Vananemisega käivad paratamatult kaasas mitmed füüsilised, psühholoogilised ja sotsiaalsed muutused (Tulviste, 2016). Richardson ja Barusch (2006) on öelnud, et vanuse kasvades kogetakse muutusi nägemises, kuulmises, maitsemeeltes, reaktsioonikiiruses ja -ajas, juuste värvuses, nahastruktuuris, füsioloogilises võimekuses ning seksuaalsuses. Lisaks bioloogilistele muutustele on vananemine seotud ka muude elumuutustega, näiteks pensionile jäämise, sobivamasse elukohta kolimisega ning sõprade ja partnerite surmaga (Maailma Terviseorganisatsioon, 2018b). Vananemisest rääkimine on oluline, sest see puudutab kõiki inimesi.

Erinevad käsitlused määratlevad eakate vanusegruppe erinevalt. Seni ühiskonnas levinud arusaamade puhul räägitakse tavaliselt eakatest kui inimestest, kes on vanemad kui 60- või 65- aastat ning seda vanust seostatakse selgelt võimalusega jääda vanaduspensionile (Saks, 2016a). Araki jt (2006) lisavad, et vanuseklassi 65. kuni 74. aastat saab tõlgendada kui “varajane vanadus” ja need, kes on üle 75 aasta, kuuluvad justkui “hilisesse vanadusikka”. Eakate vanusegruppi kuulumise määratlemine ei tähenda, et selles vanusegrupis olevad inimesed oleksid kõik ühesuguste võimete või omadustega, kuid on teemasid (näiteks füüsiliste võimekuse vähenemine), mis enamust selles vanusegrupis varem või hiljem läbivalt puudutavad.

Kõik riigid seisavad järgnevate aastakümnete jooksul silmitsi olukorraga, kus vanemaealiste inimeste osakaal rahvastikust suureneb. Saks (2016b) selgitab, et viimase pisut rohkem kui 100 aasta jooksul on traditsiooniline rahvastiku koosseis oluliselt muutunud, inimesed elavad järjest kauem, sealhulgas on samal ajal sündimus paljudes riikides vähenenud. Maailma Terviseorganisatsiooni (2018b) sõnul suureneb aastatel 2015–2050 üle 60-aastase maailma elanikkonna osakaal 12%-lt 22%-ni ja vanemate inimeste koguarv võib kasvada maailmas enam kui kahekordseks - 900 miljonilt 2015. aastal umbes 2 miljardini. Eesti statistikaameti (2019) andmetel võib 2020 aasta lõpuks olla Eestis 65-aastaste ja vanemate koosseis rahvastikus kuskil 20,1%, kuid aastaks 2030 võib see olla juba 23,1%. Saksa (2016b) sõnul toob olukord, kus rahvastikust iga viies või tulevikus koguni kolmas inimene on eakas, kaasa elukorralduse ümbermõtestamise ja eakate inimeste ühiselusse parema kaasamise vajaduse.

Keskendudes liigselt asjaolule, kuidas elanikkonna vananemine mõjutab noori ja majandust, võime jätta tähelepanuta eakad ise ja nende igapäevaelu probleemid. Rahvastiku vananemisega kaasnevate mõjude ja vanemaealiste vajadustega mitteametamine võib tekitada hulga erinevaid sotsiaalseid ja majanduslikke probleeme, mis ei puuduta üksnes vanemaealisi, vaid erinevaid elanikkonnagruppe ja kogu ühiskonda (Aktiivsena vananemise arengukava 2013-2020). Rahvastik vananeb iga aastaga ning seda nii mujal maailmas kui ka Eestis ja edaspidine ühiskonna ülesanne on sellega toime tulla, ilma, et kannataksid teised ühiskonnagrupid või inividid, kuid pidades silmas ka eakate sihtrühma vajadusi.

Hoolimata sellest, et vanemaealiste osakaal ühiskonnas kasvab, räägitakse rahvastiku vananemisest ühiskonnas pigem negatiivse alatooniga. Sama toonitab ka Aktiivsena vananemise arengukava 2013-2020, mis toob välja, et vanemaealiste osakaalust ühiskonnas räägitakse pigem negatiivsest küljest ning alatihi tuuakse välja suurenenud vajadus hoolekande- ja tervishoiuteenuste järele ning vahendite puudujääk pensionide, hüvitiste ja toetuste maksmiseks. Vanemaealiste arvu kasvu käsitletakse peamiselt majandusliku probleemina ning vähem keskendudakse inimestele. Aktiivsena vananemise arengukava 2013-2020 selgitab, et vanemaealiste positiivne roll ja panus igapäevaelus ning ühiskonna arengus jääb tihtipeale aga tähelepanuta, mistõttu see vajab probleemide kõrval enam teadvustamist ja tunnustamist.

Eakad ei pruugi enda psüühilise või füüsilise võimekuse tõttu olla võimelised ennast ise kaitsma, mistõttu nad on suuremas ohus, langeda vägivalla ohvriks. Vananemisega langeb paratamatult füsioloogiline võimekus ja võivad kaasneda vaimsed probleemid, mistõttu võib suurened eaka sõltuvus kellestki teisest ning see võib omakorda põhjustada olukordi, kus vanemad inimesed muutuvad haavatavaks ja suureneb oht vägivalla kogemisele (Podnieks ja Thomas, 2017). Koduses keskkonnas hooldatud eakate lähedased võivad olla stressis ning see võib omakorda suurendada riski väärkohtlemisele. Maailma Terviseorganisatsiooni (2018a) sõnul võib eeldatavasti suurened kogu maailmas eakate vastu toime pandud vägivallajuhtumite arv, kuna paljudes riikides rahvastik vananeb jõudsalt, kuid eakate vajadused ressursside piiratuse tõttu ei suudeta riikide poolt täielikult rahuldada. Arvutuste kohaselt elab suurem osa vanemaid inimesi just madala ja keskmise sissetulekuga riikides (Maailma Terviseorganisatsioon, 2018a). Juhul, kui eakate vastu suunatud vägivalla ohvrite osakaal püsib muutumatuna, võib ohvrite arv kasvada rahvastiku vananemise tõttu kiiresti ja kasvada 2050. aastaks umbes 320 miljonini (Maailma Terviseorganisatsioon, 2018a). Suurenev eakate osakaal rahvastikust võib kaasa tuua eakate vastu suunatud vägivalla

suurenemise, tööealiste inimeste kasv väheneb ning koduses keskkonnas hooldavad lähedased on stressis, millel võivad olla tõsised tagajärjed vanemaealiste tervisele ja elukvaliteedile. Vanemaealiste arvu kasv näitab vajadust, et eakate kaitse ja vägivalla ennetamine peaks olema riikide prioriteediks.

2. Vägivald

Viimastel aastakümnetel on üha enam hakatud tähelepanu pöörama vägivalla levikule ühiskonnas. Vägivald on ülemaailmne aktuaalne probleem, mida esineb nii rikastes riikides kui vaesemates, mõnel juhul seda isegi tolereeritakse ning selle eest pole keegi kaitstud. Vägivald on raske defineerida – kuivõrd tegu on ajalooliselt, kultuuriliselt ja sotsiaalselt konstrueeritud mõistega, muutub selle tähendus ajas (Allaste ja Võõbus, 2008). Vägivald võib esineda erinevates suhetes olles ja erialakirjanduses eristatakse põhiliselt kolme vägivalla liigitust. Krug, Dahlberg, Mercy, Zwi ja Lozano (2002) selgitavad, et tavaliselt jaguneb vägivald: enese vastu suunatud vägivald (nt suitsiidid, enesevigastamine); teise inimese vastu suunatud vägivald ja kollektiivne vägivald ehk ühiskondlik. Vägivald on tahtlik füüsilise jõu või mõjuvõimu kasutamine või sellega ähvardamine, mis on suunatud enda, teise isiku, inimrühma või kogukonna vastu ning mis põhjustab või tõenäoliselt põhjustab vigastusi, surma, psühholoogilist kahju, arengu häirumist või õigustest ilmajätmist (Krug jt, 2002). Ühiskonna kui terviku seisukohast on vägivaldne käitumine deviantne, normist kõrvalekalduv nähtus, mis kuulub karistamisele (Allaste ja Võõbus, 2008).

Riiklik Vägivalla ennetamise strateegia aastateks 2015-2020 toob välja, et vägivald on inimõigusi kahjustav probleem, mis piirab inimeste õigust elule, vabadusele, turvalisusele, väärikusele, vaimsele ja füüsilisele puutumatusele ning mittediskrimineerimisele. Lisaks põhjustab vägivald suuri kannatusi ohvrile ja tema lähedastele ning tekitab kahju ühiskonnale, nagu näiteks ravikulud, töövõime vähenemine, inimeste elukvaliteedi languse jne (Vägivalla ennetamise strateegia aastateks 2015-2020). On oluline näha, et ühiskond liigub igapäevaselt selle suunas, et arendada riiklike arengusuundi ja strateegiaid, et ühiskonnas esineks vägivald vähem.

Käesoleva töö raames keskendun isikutevahelisele vägivallale, mis toimub perekonnas või lähedastes suhetes olevate inimeste vahel. Kasutusel on mitmeid mõisteid, millega nimetatakse vägivaldat peres, kodus, lähedaste ja partnerite vahel: lähisuhtevägivald,

paarisuhtevägivald või perevägivald. Politsei- ja Piirivalveameti kodulehelt saab lugeda, et lähisuhtevägivald (nimetatakse ka perevägivald) on igasugune vaimne, füüsiline või seksuaalne vägivald, mis leiab aset inimeste vahel, kes on või on varem olnud üksteisega intiimsuhtes, seadusest tulenevalt seotud või omavahel veresuguluses (Lähisuhtevägivald, i.a). Perevägivald on kompleksne probleem, kuhu ei ole haaratud mitte ainult ohver ja vägivallatseja, vaid ka ülejäänud pereliikmed kas pealtnägijate või kannatajatena, samuti ka laiem ringkond inimesi, nagu naabrus- ja kogukond (Linno, Soo ja Strömpl, 2011a). Seega võib öelda, et vägivald ja vägivaldne käitumine mõjutab kaudselt ka kogu elanikkonda.

Linno jt (2011a) toovad välja, et perevägivald hõlmab endas järgmisi tüüpe:

- praeguste/endiste abikaasade/elukaaslaste väärkohtlemine ehk paarisuhtevägivald;
- laste väärkohtlemine;
- vägivald (vana)vanemate suhtes;
- õdede-vendade omavaheline vägivald.

Linno jt (2011a) selgitavad, et mõiste ei määratle ära sündmuse toimumise kohta. Autorite arvates võib vägivallajuhtum aset leida kas ohvri või toimepanija kodus või väljaspool seda, näiteks tänaval, külas või mujal. Enamasti on perevägivald raskesti märgatav, sest toimub inimeste eraelus ja varjatuna. Linno, Soo ja Strömpl (2011b) sõnul on perekonna privaatsus riigi poolt kaitstud, mis on üldiselt õigustatud, sest enamus perekondadest tuleb oma lähisuhetega hästi toime.

Kasutades sõna “perevägivald” ei eristu ohvri ja vägivallatseja sugu (Kase, 2004). Lisaks klassikalisele vägivalla määratlemisele, räägitakse eraldiseisvatena naiste- ja meeste vastu suunatud vägivallast. Siiski räägitakse ühiskonnas rohkem naistevastasest vägivallast ja selle levikust. Aastal 2019. olid perevägivalla ohvritest 81% naised (Perevägivald ja ahistamine, i.a). Vägivalla põhjused peituvad ajalooliselt kujunenud meeste ja naiste ebavõrdses võimusuhtes ning seetõttu räägitaksegi naistevastasest vägivallast kui eraldi mõistest ja probleemist, mille tõkestamisel tuleb tegeleda soolise ebavõrdsuse ning naiste diskrimineerimise kaotamisega (Naistevastane vägivald, 2019). Samuti tunnistatakse, et naistevastane vägivald on üks olulisimaid sotsiaalseid mehhanisme, millega naised surutakse meestest alamasse positsiooni (Laan, Reitemann ja Soo, 2012).

Meeste vastu suunatud vägivallast räägitakse vähem, kuid ometigi on see probleem olemas. Kui nooremad ja keskealised mehed kogevad vägivalda sageli väljaspool kodu ja- Laan jt

(2012) toovad välja, et see võib toimuda tavaliselt avalikes kohtades, nagu tänaval, restoranis või pargis, siis- Kosbergi (2014) sõnul on tavaliselt eakate meeste väärkohtlejateks eelkõige nende enda pereliikmed. Autor selgitab, et meeste vastu toime pandud vägivald on pigem varjatud probleem, kuna tulenevalt traditsioonilistest uskumustest on mehi kujutatud kui kõrgemal positsioonil olevaid, mistõttu võib meeste jaoks probleemi tunnistamine olla pigem häbiväärne. Meeste vastu toime pandud vägivald on üldiselt nähtamatu probleem osaliselt just seetõttu, et mehed ei suuda oma vaevusi teadvustada ning neist kellelegi teavitada (Kosberg, 2014). Autor sõnul tuleks mehi julgustada probleemide tunnistamisel ning abistada neid vajaliku abi otsimisel. Soorollidest tulenevalt võivad mehed olla arusaamal, et nad saavad enda probleemidega ise hakkama ning tunnevad valehäbi probleemist rääkimisel ja selle tunnistamisel.

3. Eakate vastu suunatud vägivalla definitsioon, liigid ja levik

Maailma Terviseorganisatsioon (2018a) defineerib eakate väärkohtlemist kui üksikut või korduvat tegu või vajaliku tegevuse puudumist suhetes, mis eeldab usaldust ning mis põhjustab kahju või ebamugavust vanemale inimesele. Selline vägivald kujutab endast inimõiguste rikkumist ning hõlmab füüsilist, seksuaalset ja emotsionaalset vägivalda, rahalist ja materiaalist kuritarvitamist, hooletusse jätmist ning väärkuse ja austuse tõsist kaotamist (Maailma Terviseorganisatsioon, 2018a). Vägivalla esineb väga paljudes erinevates vormides ning need võivad avalduda väga erineval moel.

Eakate vastu suunatud vägivald on teema, millest võrreldes naistevastase vägivalla ja laste väärkohtlemisega, räägitakse oluliselt vähem, seda nii Eestis kui ka mujal. Aastal 1975 ilmus British Medical Journalis esimene teaduslik artikkel “Granny Battering”, mis pööras tähelepanu eakate vastu suunatud vägivallale kui väärkohtlemise eriliigile (Baker, 1975). Autori sõnul oli tegemist üha suureneva probleemiga, mida tuleks teadvustada ja sellele tähelepanu pöörata. Üha enam suurenev fookus eakate vastu suunatud vägivalla teemadel näitab, et see on ülemaailmne probleem, mis on seotud nii inimõiguste, soolise võrdsuslikkuse kui ka elanikkonna vananemisega (Missing voices: views of older persons on elder abuse, 2002). Eakate vastu suunatud vägivalla teemad puudutavad kõiki riike üle maailma.

Eakate vastu suunatud vägivald jaguneb **põlvkondadevaheliseks** või **põlvkondadesiseseks** vägivallaks (Laan jt, 2012). Autorid selgitavad, et põlvkondadesisese vägivalla toimepanijateks eakate puhul on tavaliselt elukaaslased/abikaasad ning harvemal juhul samasse põlvkonda kuuluvad õed/vennad. Põlvkondadevahelise vägivalla toimepanijateks on eakate puhul nooremad/aktiivsemad, nt lapsed, lapselapsed ning viimaste elukaaslased (Laan jt, 2012). Linno jt (2011b) käsitlevad vägivalda (vana)vanemate suhtes kui alaealiste või täiskasvanud laste poolt toime pandud vaimset, füüsilist, seksuaalset vägivalda, majanduslikku ekspluateerimist või abivajavate vanemate hooletusse jätmist või hülgamist. Maailma Terviseorganisatsioon (2016) toob välja, et eakate väärkohtlejateks on 90% juhtudest nende pereliikmed - täisealised lapsed, abikaasa või elukaaslane.

Eakad ohvrid seisavad sageli silmitsi märkimisväärsede takistustega abi otsimisel, et elada vägivalla vaba elu. Tõkked, mis takistavad vägivalla ohvreid abi otsimisel, võivad olla ühelt poolt sisemised- ohvri enda poolt loodud psühholoogilisel/emotsionaalsel tasandil. Beaulaurier, Dunlop, Newman ja Seff (2005) selgitavad, et eakatel esineb enesesüüdistamist, nad võivad tunda ennast jõuetu ja lootusetuna ning ei oska vägivallast väljuda. Lisaks on vägivalda kogenud eakatel vajadus kaitsta perekonda ja hoida kuritarvitamist teiste eest saladuses (Beaulaurier jt, 2005). Eakad hindavad traditsioonilisi väärtusi, kindlaid soorolle ning kipuvad olema rohkem alistunud peretraditsioonidele vaatamata vägivallale (Band-Winterstein, 2015). Autori sõnul valitseb eakate seas valdavalt veendumus, et vägivald on peresisene asi. Teiselt poolt tuuakse välja välised tõkked, mis tähendavad hirmu, et täiskasvanud lapsed ja teised pereliikmed võivad eakaid eemale lükata ning samuti muret, et õiguskaitse ja kohtud ei paku neile vajalikku abi ja võivad tekitada hoopis rohkem kahju ja see võib põhjustada veel rohkem vägivalda (Hightower, Hightower ja Smith, 2006). Lisaks võib eakate seas valitseda teadmatus abi saamise võimalustest ja arvatakse, et perevägivalla jaoks mõeldud ressursid on mõeldud ainult noorematele vägivalla all kannatanutele.

Nagu ka paljude teiste kuritegude puhul, siis eakate vastu suunatud vägivalla levimust on raske hinnata, sest paljudest juhtumitest ei pruugi jõuda avalikkuseni (Summers ja Hoffmann, 2006). Kuna eakate vägivald on teema, mille kohta tihti arvatakse, et see on väheteadvustatud probleem (Sethi jt, 2011), tuleb olla tähelepanelik ilmingute ja sümptomite osas, tänu millele on lihtsam tuvastada eakate vastu suunatud vägivalda. Alljärgnevas alapeatükis toon esile need vägivalla vormid, mida rõhutab enamuse erialakirjandust eakate vastu suunatud vägivalla käsitlemisel.

Füüsiline vägivald

Füüsiline vägivald on kõige kergemini ära tuntav vägivalla vorm, kuna ohvril on sageli nähtavad füüsilised kahjustused (Laan jt, 2012). Autorid selgitavad, et füüsiline vägivald on tahtlik füüsilise jõu kasutamine teise isiku suhtes, mis võib põhjustada talle füüsilist valu, vigastusi või isegi surma ning psühholoogilisi kahjustusi. Otsese füüsilise vägivalla alla kuuluvad igasugused negatiivsed füüsilised tegevused teise isiku suhtes, nt löömine, tõukamine, ja teise inimese raputamine. Siia alla kuulub ka eaka karistamine ja tema liikumisvabaduse piiramine nagu näiteks eaka voodi külge aheldamine (Bavel, Janssens, Schakenraad ja Thurlings, 2010). Kaudne füüsiline vägivald eaka suhtes on ravimitega manipuleerimine, näiteks medikamentide mitteandmisel või eaka rahustite all hoidmist (Bavel jt, 2010). Autorite sõnul on füüsiline vägivald kergesti tuvastatav, sest inimesel tekivad vigastused, eriti eakal, kelle keha pole enam samas seisus, mis noorematel (luud hapramad, sinikad tekivad kergemini jne).

Emotsionaalne vägivald

Emotsionaalne vägivald (ka vaimne, psühholoogiline vägivald) on verbaalne või mitteverbaalne rünnak (solvamine, süüdistamine, alandamine jne), mis kahjustab teist inimest emotsionaalselt ning alandab ta eneseväärikustunnet (Linno jt, 2011b). Laan jt (2011) selgitavad, et vaimne vägivald on tahtlik teisele inimesele haiget tegemine, tema kohtlemine väärtusetu, ebaadekvaatse, mittearmastatu ja -vajatuna. Vaimne vägivald esineb väga paljudes erinevates vormides ja on ilmselt kõige levinum vägivallavorm (Linno jt, 2011b). Verbaalse vägivalla väljendusviisid on näiteks eakaga beebi kombel rääkimine, eaka halvustamine (rõhutades eaka kasutust ja koormaks olemist), naeruvääristamine, pidev kritiseerimine, provokatsioonid ja verbaalne agressioon eaka suhtes (Bavel jt, 2010). Mitteverbaalse vaimse vägivalla puhul väljendub see eaka ja tema soovide ignoreerimisel. Tavaliselt esineb emotsionaalne vägivald koos füüsilise, seksuaalse ja/või majandusliku vägivallaga (Linno jt, 2011b). Tihti on emotsionaalset vägivalda raske piiritleda, sest iga indiviidi emotsionaalne tunnetus võib olla väga erinev. Emotsionaalne vägivald on kõige vähem teadvustatud vägivallaliik ja võib jääda tõenäoliselt ka kõige rohkem tähelepanuta, sest puudub ühine arusaam selle mõistmiseks ning ohvrid võivad pidada teatud käitumisviise normaalsuseks.

Seksuaalne vägivald

Seksuaalvägivald on igasugune soovimatu seksuaalvahekord või seksuaalvahekorda astumise katse, soovimatud seksuaalse alatooniga märkused või lähenemiskatsed või muul moel isiku seksuaalsuse vastu sunni abil toimepandud teod teise isiku poolt sõltumata tema suhtest ohvriga ükskõik millises kohas, sh kodus või tööl (Guidelines for medico-legal care for victims of sexual violence, 2003). Kase (2004) kirjeldab, et vägivaldne seksuaalne vahekord on võimuvahend, mida kasutatakse teise osapoole alandamiseks, et talle kätte näidata madalam koht sugude hierarhias. Seksuaalne vägivald on inimõiguste rikkumine ning ekslikult arvatakse, et seksuaalvägivalda eakate suhtes ei kasutata. Quinn ja Tomita (1997) sõnul on eakate seksuaalne vägivald ilmselt kõige peidetum eakate vägivalla vormidest ning praktikute jaoks tõenäoliselt kõige raskemini märgatav vägivallavorm. Ramsey-Klawnsnik (2008) sõnul võib olla eakate haavatavus ning eaka füüsiline ja vaimne tervis üks põhjusi, miks võidakse seksuaalvägivalla ohvriteks langeda. Autori sõnul on eakad tihti sihtrühm, kelle üle on kerge võimust võtta ja peetakse usaldusväärseteks, sest arvatakse, et nad ei teata rünnakust. Eriti haavatavad seksuaalvägivalla ohvriks sattumisel on need, kes vajavad kõrvalabi igapäevatoimingutes.

Majanduslik vägivald

Majandusliku vägivalla korral kontrollib vägivallatseja partneri raha kasutamist või partnerile kuuluvaid materiaalseid ressursse (Linno jt, 2011b). Autorid selgitavad, et majanduslik vägivald raskendab partneri iseseisvat materiaalist toimetulekut ning võib muuta partneri vägivallatsejast sõltuvaks. Laan jt (2012) toovad välja, et majanduslik vägivald on levinud eelkõige paarisuhtes, kuid seda esineb ka eakate pereliikmete suhtes. Majandusliku vägivalda kogevad ilmselt tuhanded eakad üle maailma ja Eestis. Majandusliku vägivalla puhul võib eakal puududa ligipääs enda rahaasjadele. Quinn ja Tonita (1997) toovad välja, et majanduslik vägivald eaka suhtes võib olla alates eakalt raha ära võtmisega kuni eaka sundimisega isikliku vara ümberkirjutamisele vägivallatsejale. Tihti eakad ei pruugi aru saada, et neid justkui väärkoheldakse sest usuvad, et raha või tehingud lähevad õigesse kohta.

Hooletusse jätmine

Maailma Terviseorganisatsioon (2002) defineerib hooletusse jätmist kui hooldaja keeldumist või ebaõnnestumist pakkuda hooldust vajavale vanemale täiskasvanule abi igapäevastes toimetustes või toetust eluliselt oluliste vajaduste rahuldamiseks nagu toit, riided, peavari,

tervis ja arstiabi ning see võib hõlmata ka hooldusest sõltuva vanema täiskasvanu hülgamist (viidatud Neglect, abuse and violence against older women, 2013 kaudu). Hooletusse jätmise puhul on hooldaja ükskõikne eaka abistamise vajaduse suhtes. Erialakirjanduses eristatakse aktiivset ja passiivset hooletusse jätmist. Aktiivset hooletusse jätmist kirjeldatakse kui hooldaja tahtlikku keeldumist eaka vajadustele vastavatest tegevustest, näiteks puhastamine, hooldamine või abi osutamine muude igapäevaelu tegevuste juures (Luoma jt, 2011). Autorite sõnul on passiivse hooletusse jätmise puhul tegemist hooldaja tahtmatu hooldamata jätmise hooldamisel, mis võib olla tingitud hooldaja ebapiisavast teadlikkusest või puudulikest kogemustest.

Hooletusse jätmine väljendub abivajava eaka hülgamises igaühe poolt, kes on võtnud endale vastutuse isiku hooldamise või hoolduse eest, olgu siis selleks omaenda laps, lapselaps või sugulane. Bavel jt (2010) toovad välja, et hooletusse jätmise alla saab liigitada ka lisaks eeltoodule hooldajate ükskõiksuse vanema inimese sotsiaalsete vajaduste osas, näiteks eaka sotsiaalne eraldatus kui ka selle, kui hooldaja paigutab eaka hoolekandenasutusse ja ei lähe teda külastama.

Lisaks eelpool mainitule eristatakse erialakirjanduses hooletusse jätmise erivormi, milleks on enese hooletusse jätmine. Enese hooletusse järgmine on vägivallaliik, millest räägitakse ainult eakate puhul. Enese hooletusse jätmist defineeritakse nähtusena kui inimene keeldub või ebaõnnestub enda baasiliste vajaduste rahuldamisest ning seetõttu seab ohtu enda tervise ja heaolu (Quinn ja Tomita, 1997). Autorite sõnul võib olla eaka enese hooletusse jätmise ilminguteks halb isiklik hügieen, ravimitest keeldumine või võtmata jätmine, alatoitumus, elamine antisanitaarses elukeskkonnas või halvemal juhul isegi surm.

Eakate vastu suunatud vägivalla levik

Uurides erinevaid uurimusi ja allikaid, mis käsitlesid perevägivalla levikut Eesti ühiskonnas ja eakate vastu suunatud vägivalda, leidsin statistikat, mis aitab näha probleemi ulatust ja käsitleb pinnapealselt ka eakate vastu suunatud vägivalla teemasid. Kui 2018. aastal registreeriti Eestis 3542 perevägivalla kuritegu, siis aastal 2019 registreeriti juba 4119 perevägivalla kuritegu, mis teeb 14% rohkem kui aasta varem (Perevägivald ja ahistamine, i.a). See näitab selgelt, et aastate jooksul on kasvanud inimeste teadlikkus ja julgus perevägivalla kuritegudest teavitada. Maaleht avaldas aastal 2020 artikli, mis tugines vestlusele politseiametnik Kati Arumäega, kes möönis, et nii 2018. kui ka 2019. aastal on lähisuhtevägivalla kuritegudes kannatanutest veidi rohkem kui kümnendik vanemad kui 60

aastased (Ideon, 2020). See tähendab olukorda, kus üle 400 eaka on aastal 2019 kogenud vägivalda, mis on jõudnud Politsei vaatevälja.

Naiste Tugi- ja Teabekeskuse pöördus aastal 2018 üle 65-aastaseid vägivalla all kannatanuid eakaid naisi kokku 12, kellest üheksa pöördusid Tartu piirkonda ja neist kolm Põlva piirkonda (Ups, 2020). Statistikast nähtub, et 58% (ehk seitsmel korral) pöördujatest olid eakad vägivalla all kannatanud oma tütre (neljal korral) või poja (kolmel korral) tõttu ning kõigil juhtudel oli pöördumise põhjuseks emotsionaalne vägivald (Ups, 2020). Autori sõnul esines ühel pöördujal seitsmest lisaks emotsionaalsele vägivallale ka majanduslikku ja füüsilist vägivalda. Aastal 2019 pöördus Naiste Tugi- ja Teabekeskuse poole kokku 15 vägivalla all kannatanud eakat naist, neist 13 pöördus Tartus, 2 eakat Põlvas ning pöördujatest kõige vanem oli 90.aastane eakas naine (Ups, 2020). Statistikast nähtub, et aasta jooksul on pöördujate arv suurenenud kolme eaka võrra. Statistikast aastal 2019 olid vägivalla all eakatest kannatanud poja või tütre käitumise tõttu kuus eakat naist, kolmel korral oli vägivallatsejaks olnud poeg, kolmel korral tütar (Ups, 2020). Autori sõnul esines enim emotsionaalset vägivalda (kõigil juhtudel) ja kolmel korral kuuest esines lisaks emotsionaalsele vägivallale ka majanduslikku ja füüsilist vägivalda eaka suhtes. Üha suurenev pöördujate arv näitab, et eakate vastu suunatud vägivald on üha suurenev probleem, mis ootab üha enam teadvustamist.

Tuherm (2012) viis läbi aastal 2011 uurimuse, mille eesmärgiks oli kaardistada maal elavate eakate väärkohtlemise levimus, sagedamini esinevad vormid ja abi saamise võimalused Järvamaa viies omavalitsuses ning uurimuses osales 210 vanemaealist alates vanusest 65+ ja vanemad. Uuringu tulemused Järvamaa valla näitel näitasid, et hooletusse jäetuna oli tundnud ennast 210 osalenust 45 (21,4%) eakat, füüsilist vägivalda oli enda sõnul eakana pidanud taluma 18 vastajat (8,6%) ning vaimset vägivalda oli eakana pidanud taluma 58 vastajat (27,6%) (Tuherm, 2012). Lisaks näitasid uuringu tulemused, et 210 eakast oli oma murest, et neid on halvasti koheldud, kellelegi rääkinud kõigest 41 (19,5%) respondenti (Tuherm, 2012).

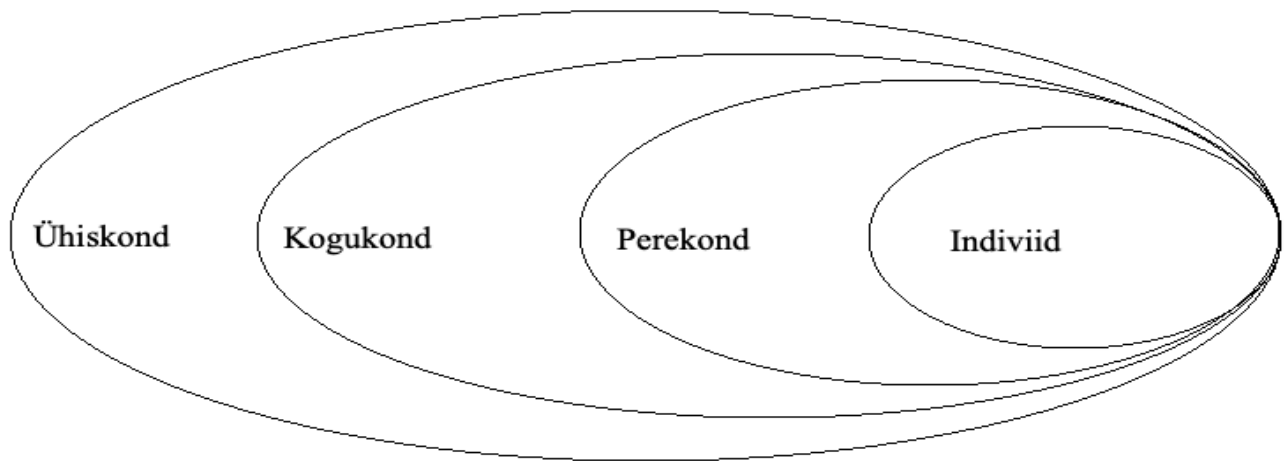
Lisaks eelpool mainitule on Maailma Terviseorganisatsiooni (2018a) andmetel üle maailma üks kuuest eakast inimesest kogenud viimase aasta jooksul mingit sorti vägivalda. 2017.aastal viidi läbi meta-analüüs, milles vaadeldi 52 uurimust ning mille tulemused näitasid, et uurimustele eelnenud viimase aasta jooksul oli 15,7% 60-aastastest ja vanematest kogenud mingit liiki vägivalda (Yon, Mikton, Gassoumis ja Wilber, 2017). Tulemused näitasid, et enamasti kogevad eakad enim emotsionaalset vägivalda (11,6%), millele järgneb majanduslik

vägivald (6,8%), hooletusse jätmine (4,2%), füüsiline vägivald (2,6%) ja seksuaalne vägivald (0,9%) (Yon jt, 2017). Üle kogu maailma esineb eakate vastu suunatud vägivalda ning keegi pole selle probleemi eest kaitstud.

4. Eakate vastu suunatud vägivalla toimumise põhjused

Eakate vastu suunatud vägivallajuhtumeid leiab aset üle maailma ning tegemist on ühteaegu nii sotsiaalse kui meditsiinilise probleemiga (Jones ja Powell, 2006). Autorite sõnul mõjutab igasugune vägivallatsemise elukvaliteeti ja toob endaga kaasa pikaajalised negatiivsed tagajärjed. Vägivald perekonnas ja koduseinte vahel on üldiselt raskesti avastatav probleem. Quinn ja Tomita (1997) selgitavad, et tavaliselt on kodu koht, kus inimesed peaksid tundma ennast kõige turvalisemalt, kuid ometigi ei pruugi see kõikidel juhtudel nii olla. Eakate vastu suunatud vägivald on mitmetasandiline probleem, mis koosneb erinevate tegurite ja põhjuste kombinatsioonist (Bavel jt, 2010). Me ei saa öelda, et on olemas üks kindel tegur või põhjus, mis kutsub esile vägivalda, sest igit juhtumit tuleb vaadelda kompleksis, arvestades iga juhtumi eripärasid.

Eakate vastu suunatud vägivalla mõistmisel on abiks ökoloogiline mudel, mis uurib vägivalda läbi individuaalsete, suhetevaheliste, kogukondlike ja ühiskondlike tegurite koostoime tulemuse tasandil (Heise, 1998). Ökoloogilist mudelit kasutatakse inimestevahelise vägivalla mõistmiseks läbi mitmemõõtelise vaate ning see aitab mõista eakate vastu suunatud vägivalla toimumise põhjuseid koos erinevate teooriate ja lähenemisviisidega. Algselt töötati ökoloogiline mudel välja laste kuritarvitamise uurimiseks ning mida hiljem hakati kasutama ka eakate vastu suunatud vägivalla mõistmiseks. Mudel on toodud joonisel 1. Järgnevas osas selgitan lahti mudelis nimetatud tasandite vägivalla toimumise põhjused.

Joonis 1. Vägivalla ökoloogiline mudel (Heise, 1998).

Individuaalsed faktorid tuleb jagada kaheks: ohvri spetsiifilisteks ja kuritarvitaja spetsiifilisteks faktoriteks (Luoma jt, 2011). Autorite sõnul on ohvri individuaalsete riskitegurite seas on kõige suurem tähtsus bioloogilistel isiksuseomadustel, nagu vanus ja sugu. Naissoost isikud võivad olla kordades suuremas ohus kui meessoost isikud ning oht võib suureneda vanuse kasvades (Luoma jt, 2011). Vanusega võivad kaasneda eakal terviseprobleemid, mis on seotud füüsilise või vaimse tervise halvenemisega. Vaimse tervisega seotud põhjused on kognitiivsed haigused, nagu dementsus ning dementsuse all kannatavad isikud on eriti haavatavas seisus, sest nad võivad unustada, et keegi on kasutanud nende peal vägivalda (Sethi jt, 2011). Füüsiliste põhjuste seas võivad olla näiteks puue või muud füüsisest tulenevad takistused igapäevaeluga iseseisvalt toimetulekul (Sethi jt, 2011). Surm on teema, millega puutuvad meist kokku kõik ning vanuse kasvades muutub suremisele mõtlemine üha intensiivsemaks. Ka Moody (1986) selgitab, et vanaduspõlv eakate jaoks tavaliselt viimane elufaas, kus koondatakse enda senine elukogemus ja elu üheks tervikuks. Vanemaealised võivad mingil ajahetkel vägivalla toiumumisele alla anda, leppida olukorraga ning seostada seda eelkõige enda surmaga. Lisaks võib riskiteguriks olla, kui eakas sõltub kellestki teisest inimesest, näiteks siis oma terviseseisundist tulenevalt või kui eakas vajab abi enda igapäevatoimingutes (Bavel jt, 2010). Samuti ka see, et eakas ei pruugi vägivallast

teavitada või ta keeldub midagi ette võtmast, kuna ta muretseb oma perekonna privaatsuse ja suhete pärast lähedastega (Quinn ja Tomita, 1997). Juhul, kui keegi võib teada saada, et eakat väärkoheldakse, võib olla eakal kartus, et väärkohtleja võib neid veel halvemini kohelda.

Põhjusi, miks vägivallatseja eaka vastu vägivalda kasutab, võib olla erinevaid ning need varieeruvad. Kuritarvitaja individuaalseteks riskifaktoriteks on, et vägivallatseja ei pruugi üldse tunnista, et kasutab kellegi peal vägivalda, käitub avalikkuse ees teisiti ning võib pisendada vägivalla kasutust (Quinn ja Tomita, 1997). Autorid selgitavad, et vägivallatsejal võib olla arvamus, et eakas on vägivaldse käitumise nõ "välja teeninud" ja võivad süüdistada, et eakas on andnud põhjuse vägivalla kasutamiseks. Lisaks võivad olla vägivallatsejal isiklikud probleemid, näiteks sõltuvusprobleemid, töö puudumine või majandusliku olukorra halvenemine (Bavel jt, 2010). Quinn ja Tomita (1997) toovad välja, et sõltuvusprobleemide korral võib vägivallatseja süüdistada, et kaotas pea, olles alkoholi või narkootikumide "mõju all". Samuti suureneb oht vägivallaohvriks langeda, kui eakas inimene peab mingil põhjusel sõltuma kõrvaliste inimeste abist. Käesoleval ajal on Eesti ühiskonnas kehtiva Perekonnaseaduse (2018) § 96 kohaselt hoolduse pakkumine ja korraldamine pereliikme kanda ning ülalpidamist on kohustatud andma täisealised esimese ja teise astme ülenejad ja alanejad sugulased. Hooldajad ehk lähedased võivad olla suure hoolduskoormuse all, mistõttu nad ei tule igapäevaeluga toime ning see kutsub omakorda stressi, mis võib põhjustada vägivaldset käitumist eaka suhtes (Bavel jt, 2010). Autorite sõnul võib hooldajate ettekujutus hooldusest võib olla hoopis midagi muud ning seetõttu võib hooldajal tekkida abitus, mis võib anda sisendi või põhjuse saada vägivallatsejaks. Lisaks vägivallatseja enda vaimse tervise probleemid, mistõttu ta ei pruugi aru saada, mis kannatusi vägivald võib eakale põhjustada.

Ökoloogilise mudeli järgmise tasandi moodustab perekonna ja sotsiaalse võrgustiku tasand. Eakate vastu suunatud vägivalla puhul on iseloomulik, et peaaegu kõikidel juhtudel on kurjategija ja ohver omavahel väga tihedalt seotud ja eespool on mainitud, et lausa 90% juhtudel on vägivallatsejaks perekonnaliige. Enamik perekondliku tasandi riskifaktoritest on seotud isikute omavahelise emotsionaalse sidemega või selle puudumisega. Perekonnasüsteemidest tulenevate vägivalla põhjuseks võib olla vastastikune sõltuvus kellestki teisest (Bavel jt, 2010). Autorid selgitavad, et võib olla väga loomulik, et ohver ja vägivallatseja on varasemalt väga tihedalt seotud ja seda nii perekonnast tulenevalt kui ka emotsionaalses mõttes. Vägivallatseja võib sõltuda ohvrist (nt majanduslikult) ning see võib suurendada vägivalla riski, samuti ohvri ja vägivallatseja kooselamine (Maailma Terviseorganisatsioon, 2018a). Vägivallatsejaks võib olla nii tütar kui poeg, lapselaps kui ka

ükskõik milline lähedane inimene, kes eaka eest hoolitseb. Eriti kui on tegemist eaka enda täiskasvanud lapsega, võib eakas tunda häbi, et on üles kasvatanud lapse, kes võib talle haiget teha (Quinn ja Tomita, 1997).

Kolmas tasand sisaldab erinevaid aspekte ja sotsiaalseid struktuure ühiskonnast, mis mõjutavad perekonna ja indiviidide toimimist, nt täiskasvanute töökoht, naabruskond, kool, individuaalsed toetusvõrgustikud (sõbrad, sugulased), sotsiaalmajanduslik staatus, sotsiaalteenused (Linno jt, 2011b). Kogukondlik tasand võib inimest toetada, aga vastupidi, võib ka tõrjuda, eakaid isolatsiooni panna ning mitte märgata. Eakatel võivad olla vähesed sotsiaalsed suhted teiste kogukonnaliikmetega ning see võib suurendada riski, et eakad võivad kogeda vägivalda (Sethi jt, 2011). Ühelt poolt suurendab riski eaka ja tema eest hoolitsejate sotsiaalne isolatsioon, sest see tõstab just hoolitsejate poolse väärkohtlemise riski (Maailma Terviseorganisatsioon, 2018a). Teiselt poolt, et kuna paljud eakad elavad isolatsioonis, sest ei ole enam võimelised oma vähenenud füüsilise või vaimse suutlikkuse tõttu suhtlema või siis on kaotanud perekonna ja sõbrad (Maailma Terviseorganisatsioon, 2018a), võivad eakad seetõttu olla vastuvõtlikumad suhetele võõrastega, mis suurendab vägivalda toimepaneku riski. Arvatakse, et eakate vastu suunatud vägivald on vähem tõenäoline perekondades, kus on tugevad sotsiaalsed võrgustikud ja eakad osalevad aktiivselt ühiskonnaelus (Sethi jt, 2011).

Viimane tasand haarab indiviidi, perekonna ja kogukonna laiemasse kultuurisüsteemi (Linno jt, 2011b). Riskitegurid sotsiaal-kultuurilisel ehk ühiskondlikul tasandil on ühiskonnale omased hoiakud ja normid. Riigis võib puududa austus vanemate inimeste suhtes ja neisse suhtutakse negatiivselt (Bavel jt, 2010). Autorite sõnul võib põhjus peituda ka asjaolus, et osades riikides tolereeritakse, et vägivald on justkui “peresisene asi” ning sellesse ei sekku kõrvalised isikud. Vanemaealised inimesed võivad olla ühiskonnas ebasoodsamas positioonis, mistõttu võivad nad langeda kergemini ka vägivalda ohvriks. Vananemisest võidakse rääkida negatiivsete omaduste poolest, et vanad inimesed on pigem abitud, nõrgad, kurdid, haiged, ebakompetentsed ning nad unustavad kõike (Tulviste, 2016). Lisaks võivad puududa teenused eakatele inimestele või need pole kättesaadavad ning riikidel ei pruugi olla välja arendatud riiklikke arengusuundi, mis tegeleksid eakate vastu suunatud vägivalda ennetamise ja tõkestamisega. Sealhulgas ka puudulik teavitustöö ja informatsiooni halb kättesaadavus eakatele vastu suunatud vägivalda kohta (Bavel jt, 2010).

5. Eakate vastu suunatud vägivalda teemadega tegelevad asutused Eestis

Praegusel ajal tegelevad Eestis perevägivalda teemadega mitmed riigiasutused õiguskaitse, tervishoiu, sotsiaal- ja paljudes teistes valdkondades, kellele on antud oma valdkonnas väljaõpe, pädevus ja õiguslikud alused. Eakate vastu suunatud vägivalda juhtumite lahendamisel ei ole võimalik enamikel juhtudel probleemi lahendada vaid ühe asutuse raames, vaid väga tihti on vajalik koostöö ka teiste asutuste ja spetsialistidega. Koostöö erinevate asutuste vahel on väga oluline ning seda kinnitab ka Sotsiaalseadustiku üldosa seadus (2019) § 9 lg 1 ja 2, mille alusel on sotsiaalkaitse paremaks korraldamiseks teenuseid andvatel asutustel ja isikutel kohustus teha koostööd ja seda tuleb teha isikut abivajajat vähim koormaval viisil. Kõik spetsialistid kannavad ühist vastutust selle eest, et perevägivalda all kannatavad inimesed saaksid abi kiiresti, väärikalt ja hinnanguvabalt, vastavalt nende vajadusele (Lee, 2019). Erinevate valdkondade spetsialistidest koosnev võrgustik võib kohalikes omavalitsustes erineda, sõltuvalt sellest, milliseid tugiteenuseid vallas või linnas pakkuda on võimalik (Linno jt, 2011b). Selleks, et perevägivalda vähendada ja ennetada, on oluline, et igas kohalikus omavalitsuses oleks loodud laiapõhjaline võrgustik, kes ühiselt perevägivalda ohvreid abistab (Linno jt, 2011b).

Koostööst teiste ametiasutustega sõltub, kuidas eaka õigused ja heaolu tagatakse. Hans van Ewijiki (2017) sõnul oli algses tähenduses võrgustikutöö (ingl *networking*) tegevus, mille puhul käiakse koosolekutel ja vastuvõttudel ning püütakse seal luua kontakte oluliste inimestega. Kui Eestis räägitakse võrgustikutööst, peetakse selle all siiski üldjuhul silmas osalemist erineva taustaga spetsialistide võrgustikes ning laias laastus on paljude selliste võrgustike eesmärk kohtumiste korraldamine, teabe ja kogemuste vahetamine ning teadmiste ja sotsiaalse kapitali suurendamine (Ewijk, 2017). Tavaliselt on võrgustikud eesmärgipärased ning kohtumised toimuvad mingi teatud eesmärgi puhul või selle saavutamiseks. Ewijiki (2017) sõnul on võrgustikutöö nõudlikum vorm osalemine koostööle orienteeritud võrgustikes, mille lähtekohaks on ühine tegevus ning sel juhul ei ole spetsialistide kohtumise eesmärk üksnes teabe ja kogemuste vahetamine või suurendamine, vaid töö mõne ühise ülesande või juhtumiga. Eesmärgipäraste võrgustike kohtumised toimuvad ka eakate vastu suunatud vägivalda teemadel ning selle eesmärgiks on vägivalda ennetamine, eaka abistamine ning toetamine.

Kuna eakate vastu suunatud vägivalda teemadega puutuvad kokku erinevad asutused, siis töö raames toon välja minu poolt konstrueeritud tugivõrgustiku, kes eakate vastu suunatud

vägivalla teemadega kokku puutuvad. Käesolev peatükk hõlmab endast erinevate osapoolte abistamise võimalusi ning iga asutuse ülesandeid ja koostööd, abistamaks eakaid vägivallajuhtumite puhul ja loob konteksti uurimuse mõistmiseks.

Politsei- ja Piirivalveamet

Politsei- ja Piirivalveameti kõige olulisemaks eesmärgiks on Eesti riigi turvalisuse tagamine ning avaliku korra hoidmine riigis. Politsei- ja Piirivalveamet on kahtlemata inimeste seas esimene asutus, kuhu poole osatakse perevägivalla aktide toimumise puhul pöörduda. Linno jt (2011b) toovad välja, et politseil on oluline roll lähisuhtevägivalla juhtumite lahendamisel, kuna tihti on politsei ainus abistav institutsioon, kes on avatud 24 tundi ööpäevas ja 7 päeva nädalas ja on sageli ainus võimalus abi saamiseks, on geograafiliselt laia paiknemisega, ning kes jõuab teistest oluliselt kiiremini sündmuskohale. Autorid rõhutavad, et tänu seaduslikele alustele/võimalustele on politseinike võimuses vägivalla lõpetamine ning tõkestamine.

Politsei- ja Piirivalveamet tõlgendab igasugust vägivallaakti teise inimese vastu isikuvastase kuriteona. Politsei- ja Piirivalveameti kodulehelt nähtub, et lähisuhtevägivalla juhtumite puhul on politseil kindlad tegevuspõhimõtted, tagamaks ühtset praktikat töös lähisuhtevägivalla vastu võitlemisel ning selle jaoks on välja töötatud “Lähisuhtevägivalla juhtumitele reageerimise ja sellega seotud infovahetuse korraldamise juhend”, mida politseinikud oma igapäevatöös lähisuhtevägivalla juhtumite puhul kasutavad (Politsei tegevuspõhimõtted, i.a). Lähisuhtevägivalla juhtumite käsitlemise üldpõhimõtetena peab politseiametnik suhtuma tõsiselt ja erapooletult igasse lähisuhtevägivalla teatesse ja juhtumisse ning iga lähisuhtevägivalla juhtumiga kokku puutunud isikut tuleb kohelda tema au ja vääriskust riivamata, arvestades tema vanust, sugu, rassi, usulisi tõekspidamisi, rahvuslikku ja sotsiaalset eripära ja muid tema individuaalsusest lähtuvaid eripärasid (Politsei tegevuspõhimõtted, i.a).

Politsei ülesandeks on lõpetada vägivald, küsitleda osapooli, vaadata üle sündmuskoht, kuriteo tunnuste olemasolul alustada menetlust (olenemata ohvri soovist), vajadusel eemaldada vägivallatseja, täita perevägivallainfoleht ja jagada ohvrile infot edasise abi osas (Linno jt, 2011b). Tänu lähisuhtevägivalla infolehtede koostamisele, on politseil võimalik efektiivsemalt kaardistada juhtumeid ning kaasata spetsialiste, et tagada kannatanule professionaalne sekkumine. Lähisuhtevägivalla juhtumitele reageerimise ja sellega seotud infovahetuse korraldamise juhend (2012) näeb ette seda, et ennekõike on lähisuhtevägivalla infolehe koostajaks patrullpolitseinik, kes vahetuse lõpus edastab materjali ning läbi

dokumendihalduse suunatakse tööülesandena piirkonnapolitseinikule või kuriteo puhul uurijale (viidatud Sööl, 2016 kaudu).

Lähisuhtevägivalla juhtumite puhul kaasab politsei paljudel juhtumitel ka sotsiaaltöötajaid, kellega koos vajadusel teostatakse kodukülastus ning selgitatakse välja inimese abivajadus ning edasine sotsiaalhoolekandeline tegevus. Politsei- ja Piirivalveameti peadirektori käskkiri nr 378, märgib, et kindel kohustus teavitada juhtumist sotsiaaltöötajat saabub, kui ühel ja samal aadressil või kindla isikuga seoses leiab aset juba kolmandat korda lähisuhtevägivalla juhtum või koheselt, kui vägivald on toime pandud töövõimetuspensionit saava või vanaduspensionil oleva isiku suhtes (Lähisuhtevägivalla..., 2012 viidatud Sööl, 2016 kaudu).

Ohvriabi

Lisaks Politsei- ja Piirivalveametile on Ohvriabi asutus, mis puutub enda igapäevatöös kokku lähisuhtevägivalla ohvritega. Ohvriabi on riiklik institutsioon ja ohvriabikeskused asuvad kõigis suuremates linnades (Ohvriabi ja lepitusteenus, i.a). Ohvriabi seaduse (2020) § 3 lg 1 järgi on ohvriabiteenus avalik teenus, mille eesmärgiks on kuriteo, hooletuse või halva kohtlemise või füüsilise, vaimse või seksuaalse vägivalla ohvriks langenud isikute toimetulekuvõime säilitamine või parandamine. Ohvriabi poole võivad pöörduda kõik, kes on langenud kuriteo ohvriks või kogenud vägivalda ning ohvriabi kaudu on võimalik saada tuge ja abi ning nõu edasise käitumise osas. Ohvriabiteenuse kaudu on võimalik saada peamiselt nõustamist ning abi suhtlemisel riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutustega ning juriidiliste isikutega (Ohvriabi seadus § 3 lg 2 pt 1 ja 2, 2020). Ohvriabi pakub ohvritele esmast ohvriabiteenust, korraldab psühholoogilise abi ja vajaduse korral riikliku kuriteohüvitise andmise (Vägivalla ennetamise strateegia aastateks 2015-2020). Ohvriabi pakub läbi www.palunabi.ee kodulehekülje online nõustamist ja lisaks on avatud ka ööpäevaringne kriisiabitelefoni 116006, kus pakutakse vägivalla all kannatanutele ööpäevaringset kriisinõustamist ja jagatakse informatsiooni ohvri õigustest ja abistavatest süsteemidest (Ohvriabi, i.a).

Lisaks sellele, et inimesel endal on võimalus ohvriabi poole pöörduda, võib kannatanu kontaktid edastada ka patrullpolitseinik. Lähisuhtevägivalla...2012 juhendis on välja toodud, et ohvriabi teenuse saamiseks õigustatud isikut peab teavitama tema õigusest ning võimalustest pöördumaks nõustamise või teenuse saamiseks ohvriabitöötaja poole (viidatud Sööl, 2016 kaudu). Ohvriabi poole pöördumine ei ole kohustuslik ning selle üle otsustab iga inimene ise. Juhendi kohaselt fikseerib politseiametnik ohvri nõustumise või keeldumise ära

lähisuhtevägivalla infolehe koostamisel vastavas lahtris ning juhul, kui ohver annab nõusoleku andmete edastamiseks, võtab temaga ühendust ohvriabitöötaja (Lähisuhtevägivalla..., 2012 viitatud Sööl, 2016 kaudu). Samuti tagatakse kannatanule ohvriabikeskuses konfidentsiaalsus ja ohvriabikeskusesse nõustamisele võib pöörduda anonüümselt (Ohvriabi ja lepitusteenus, i.a). Ohvriabi töötaja vastutab, et igale kannatanule tagatakse tema konfidentsiaalsus ja toetab lähisuhtevägivalda kannatanuid endale võimalikul viisil.

Naiste tugikeskus

Naiste tugikeskuse puhul võib olla tegemist asutusega, mis ei ole ilmselt võrreldes politsei või ohvriabiga nii tuntud organsatsioon, kuid kuhu politsei abistamisel ja suunamisel vägivalla all kannatanul on võimalus pöörduda. Ohvriabi seaduse (2020) järgi on naiste tugikeskuse (edaspidi *tugikeskus*) teenus käesoleva seaduse tähenduses liitteenus, mille eesmärk on aidata kaasa naistevastase vägivalla ohvriks langenud naise vägivallast pääsemisele ja iseseisva toimetuleku saavutamisele, pakkudes turvalist keskkonda ja nõustamist ning vajaduse korral ajutist majutust naisele ja temaga kaasas olevatele lastele. Eestis on praegu kokku 14 tugikeskust ning tugikeskused asuvad kõikides maakondades üle Eesti (Naiste tugikeskused, i.a).

Ohvriabiseaduse (2020) § 6 lg 5 p 3 järgi peab tugikeskus tagama vajaduse korral ohvrile ja tema lastele turvalise majutuse; viima läbi esmase kriisinõustamise; osalema ohvri juhtumipõhises nõustamises ja info jagamises abi saamise võimaluste kohta; aitama ohvril saada psühholoogilist nõustamist, psühhoteraapiat ja juriidilist nõustamist ning lisaks ka osalema ohvriga kaasas olevate laste abivajaduse hindamises ja esmasel nõustamisel.

Tugikeskuse teenus on kannatanule tasuta ja tugikeskus seab eesmärgiks taasohvristamise ärahoidmise, vägivalla ohvrite jõustamise (võimestamise) ja majandusliku iseseisvuse ning tugikeskus võimaldab vajadusel erinevate tugiteenuste pakkumise ühes ja samas kohas (Naiste tugikeskused, i.a). Tugikeskuse teenuse osutajal tuleb teha aktiivset koostööd riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutustega ning asjaomaste juriidiliste isikutega ning tööprotsessi tavapäraseks osaks on suhtlemine ja kliendijuhtumite arutelud teenuse teiste osutajatega, riikliku ohvriabi töötajatega, kohaliku omavalitsuse üksustega jne, lisaks ka võrgustikukohtumiste korraldamine ja nendel osalemine (Naiste tugikeskused, i.a). Tugikeskuse ülesandeks on leida iga konkreetse juhtumi puhul parim lahendus lähisuhtevägivalla all kannatanule. Lisaks on naistevastase vägivalla ohvritele ja nende

lähedastele kättesaadav tasuta ööpäevaringne tugitefon 1492 (Vägivalla ennetamise strateegia aastateks 2015-2020).

Kohalik omavalitsus

Kohaliku omavalitsuse sotsiaaltöötaja võib olla tihti inimene, kelle poole pööratakse kõikvõimalike murede korral, s.h ka lähisuhtevägivalla puhul. Üldjuhul pööratakse murede puhul sotsiaaltöötaja poole. Sotsiaalhoolekande seadus (2020) § 4 p 3 sätestab, et sotsiaaltöötaja on sotsiaalhoolekandes töötav vastava erialase ettevalmistusega kõrgharidusega isik. Sotsiaaltöötaja tegevus on suunatud üksikisikute, perede ja rühmade toimetuleku toetamisele ning kogukonna ja ühiskonna vastavusse viimisele tema liikmete vajadustega (Linno jt, 2011b).

Sotsiaalhoolekande seadus (2020) § 13 järgi on abi vajava isiku perekonnaliikmed, kohtunik, politsei, prokurör, hoolekande-, tervishoiu- ja haridusasutuse töötaja ja teised isikud on kohustatud teatama sotsiaalhoolekannet vajavast isikust või perekonnast isiku või perekonna viibimiskoha järgsele kohaliku omavalitsuse üksusele. Töötades igapäevaselt kohalikus omavalitsuses, olen kogenud, et aastate jooksul on inimesed muutunud teadlikumaks just teavitamiste suhtes ning on tulnud ette üha enam olukordi, kus on pööratud omavalitsuse poole ka laiemal võrgustiku kaudu (nt naabrid, lähedased või tuttavad).

Informatsioon abivajavast inimesest võib jõuda sotsiaaltöötajani erinevate allikate kaudu, kuid sotsiaaltöötajal on kohustus abivajadus välja selgitada. Nimelt sätestab Sotsiaalhoolekande seadus (2020) § 5 lg 1, et kohaliku omavalitsuse üksus on kohustatud sotsiaalteenuste, sotsiaaltoetuste, vältimatu sotsiaalabi ja muu abi andmist korraldama. See tähendab olukorda, kus sotsiaaltöötaja peab kolmanda osapoole pöördumise alusel kontrollima olukorda, et selgitada välja isiku abivajadus ning lähtuma teenuste pakkumisel konkreetsest juhtumist. Lisaks on oluline ka omavaheline võrgustikutöö ning selle kohustus tuleneb Sotsiaalhoolekande seaduse (2020) § 9 lg 1 järgi, et juhul kui isik vajab iseseisva toimetuleku parandamiseks pikaajalist ja mitmekülgset abi, mis hõlmab ka vajadust koordineerida mitme organisatsiooni koostööd abi andmisel, kasutatakse juhtumikorralduse põhimõtet. See loob olukorra, kus toimub erinevate asutuste koostöö ja vajadusel koostatakse inimese nõusolekul juhtumiplaan ja tegevuskava abimeetmete rakendamiseks ja ellu viimiseks.

Prokuratuur

Prokuratuuriseaduse (2020) § 1 lg järgi on Prokuratuur Justiitsministeeriumi valitsemisalas olev valitsusasutus, mis osaleb kuritegude tõkestamiseks ja avastamiseks vajaliku jälitustegevuse planeerimises, juhib kohtueelset kriminaalmenetlust, tagades selle seaduslikkuse ja tulemuslikkuse, esindab kohtus riiklikku süüdistust ning täidab muid seadusega prokuratuurile pandud ülesandeid. Kriminaalmenetluse seadustik (2020) § 193 lg järgi alustab uurimisasutus või prokuratuur kriminaalmenetlust esimese uurimis- või muu menetlustoiminguga, kui selleks on ajend ja alus.

Prokuröri roll lähisuhtevägivalla juhtumite lahendamisel on hinnata ajutise lähenemiskeelu vajadust, taotleda kannatanu nõusolekul esimesel võimalusel kohtult ajutist lähenemiskeeldu, menetleda juhtumit kiiresti (sh kiirmenetlusega), arvestades kannatanu vajadusi ja süüdistatava õigusi (Lee, 2019). Lisaks on prokuröril kohustus vajadusel taotleda kannatanule lähenemiskeeldu ning taotleda kohtult vägivallatseja vahistamist, kui selleks on vajadus (Lee, 2019). Menetlusotsuse tegemisel peab prokurör lähtuma menetluse käigus tuvastatud asjaoludele (Lee, 2019). Lisaks on prokuröril kohustus anda kannatanule infot abi saamise võimaluste kohta (sh ohvriabist, KOVist, naiste tugikeskustest) ning teha koostööd teiste organisatsioonidega, nagu näiteks ohvriabi ja kohalik omavalitsus (Lee, 2019).

Tervishoiuasutus

Lisaks eelpool mainitud asutustele võib olla tervishoiuasutus samuti üks kohti, kuhu vägivalla all kannatanud pöörduvad, sest võivad vajada arstlikku hoolt. Ilmselt pöördub tervishoiuasutustesse rohkem vägivalla ohvreid kui me oskaksime oodata. Tervishoiutöötajateks on näiteks kiirabiarstid, perearstid ja -õed, naistearstid, hooldusõed jms. Kase ja Pettai (2014) viisid läbi ajavahemikul 2003-2014 tervishoiutöötajate (perearstid ja -õed ning naistearstid ja ämmaemand) seas ekspertküsitlused, mille tulemused näitasid, et aastal 2014 praktiliselt pea kõigi (94-95%) küsitluses osalenud ekspertide patsientide seas on olnud naisi, kellede kaebused võivad olla seotud perevägivallaga. Samas meil puuduvad kindlad arvud, mis mahus on tervishoiutöötajatel kokkupuude eakate vastu suunatud vägivallaga, kuid läbiviidud uuringu tulemused näitavad, et tervishoiutöötajad puutuvad üsna tihti enda igapäevatöös kokku vägivallaga, mistõttu võib oletada, et pöördujate seas on ka eakaid vägivalla ohvreid.

Võlaõigusseadusest (2020) § 768 lg 1 tulenevalt peavad tervishoiuteenuse osutaja ja tervishoiuteenuse osutamisel osalevad isikud hoidma saladuses neile tervishoiuteenuse

osutamisel või tööülesannete täitmisel teatavaks saanud andmeid patsiendi isiku ja tema tervises seisundi kohta, samuti hoolitsema selle eest, et selle seaduse §-s 769 nimetatud dokumentides sisalduvad andmed ei saaks teatavaks kõrvalistele isikutele, kui seaduses või kokkuleppel patsiendiga ei ole ette nähtud teisiti. See tähendab käesoleva konteksti raames olukorda, kus arst peab osutama kannatanule abi, kuid ei ole kohustatud sellest kedagi teavitama ning hoidma seda saladuses. Tervishoiutöötaja peaks igat juhtumit hindama erinevalt ning tuleks arvestada teatud eristustega saladuse hoidmisel. Lisaks tuleneb tervishoiutöötajate teavitamiskohustus ka Sotsiaalhoolekande seaduse (2020) §-st 13, millest tulenevalt on tervishoiutöötajatel abivajadusest teatamise kohustus.

Lisaks töötavad tervishoiuasutustes lisaks arstidele ka sotsiaaltöötajad, kes vägivalla teemadega kokku puutuvad. Haiglas viibiva inimese kohta jõuab info sotsiaaltöötajani läbi arsti, hooldusõe, pereliikme jms, näiteks kui haiglas oldud aja jooksul ilmnevad inimesel sotsiaalsed mured (eluruumi puudumine, vägivald jms). Sealjuures on sotsiaaltöötaja roll selgitada välja inimese abivajadus ning vajalik sekkumine. Lisaks toob Sotsiaaltöötaja kutsestandard tase 7 (i.a) välja, et sotsiaaltöötaja tervishoius teeb koostööd ravipersonaliga, kohalike omavalitsuste, riigiasutuste, tervishoiu- ja sotsiaalhoolekandeteenuste pakkujate ning kolmanda sektori organisatsioonidega, kliendile/patsiendile vajalike teenuste ja toetuste vahendamisel. Tervishoiuasutuses sotsiaaltöötajad sekkuvad vajadusel ka lähisuhtevägivalla juhtumite puhul ning Sotsiaaltöötaja kutsestandard tase 7 (i.a) selgitab, et sotsiaaltöötaja roll on nõustada ja abistada kliente/patsiente ja nende lähedasi haigestumisega kaasnevate probleemide lahendamisel, andes informatsiooni kehtivatest seadustest ja olemasolevatest ressurssidest.

PROBLEEMISEADE, EESMÄRK JA UURIMISKÜSIMUSED

Riikidel üle maailma tuleb tagada vanemaealistele inimestele kindlus, et eakad saaksid elada väärikalt, terviklikult ja iseseisvalt ning ilma vägivallata. Maailma rahvastik pole olnud kunagi küpsem kui praegu ning lähiaastatel suureneb märkimisväärselt 65-aastaste ja vanemate inimeste hulk. Suurenev eakate osakaal rahvastikus näitab vajadust, et eakate kaitse ja vägivalla ennetamine peaks olema riikide prioriteediks.

Eestis on vähe uuringuid, mis keskenduksid eakate vägivalla teemadele. Sethi jt (2011) ja Maailma Terviseorganisatsiooni (2018a) sõnul teatakse maailmas liiga vähe eakate vastu suunatud vägivalla levikust ja selle ärahoidmise võimalustest, eriti arengumaades. Euroopas ja teistes riikides puuduvad asjakohased uuringud eakate vastu suunatud vägivalla märkamisest ja riskidest, et seda ennetada. Üha enam on küll Euroopa riikides ja mujal maailmas hakatud rakendama ja välja töötama erinevaid tegevusi eakate vastu suunatud vägivalla teemadel, kuigi väga sageli puuduvad tõendid, millel need põhinevad (Sethi jt, 2011; Maailma Terviseorganisatsioon, 2018a). Sama kinnitab ka riiklik Vägivalla ennetamise strateegia aastateks 2015-2020, mis toob välja, et kuigi vägivalla levikust on aastate jooksul saadud märksa parem ülevaade, puudub täpsem ülevaade eakate vastu toime pandud vägivallast.

Perevägivalla temaatikas jäävad eakad tihti tähelepanuta ning seda seetõttu, et nende juhtumeid ei kajastata nii tihti ja need juhtumid ei pruugi jõuda ka spetsialistideni. Meie vananevas ühiskonnas on just eakad üks suurimaid ühiskonnagruppe ning on teada, et ka nemad võivad kogeda oma igapäevaelus vägivalda. Ohvritega töötavad spetsialistid puutuvad enda igapäevatöös kokku vägivalla teemadega ning spetsialistide arvamused ja seisukohad mõjutavad oluliselt nende tööd, seetõttu on oluline aru saada, millisena mõistavad spetsialistid eakate vastu suunatud vägivalda. Spetsialistide käsitused on olulised, et näha teema uurimise vajalikkust laiemalt ja võimalusel anda sisendi sotsiaalpoliitilise konteksti arendamiseks.

Käsituste esitamine ja analüüs loob väärtusliku teadmise ka teistele eakate vastu suunatud vägivalla teemadega kokkupuutuvatele inimestele. Rikkalikud andmed annavad olulisi vihjeid nii spetsialistidele kui ka kogu ühiskonnale- kuidas ja mida on vaja töös eakatega tähele panna; millele tuleks ühiskonnas rohkem tähelepanu pöörata; kes on need eakad, kes oma igapäevaelus vägivalda kogevad ja mida nad tegelikult vajavad?

Sellest tulenevalt on minu magistritöö **eesmärk** on anda ülevaade spetsialistide käsitustest eakate vastu suunatud vägivalda teemadel.

Tulenevalt eesmärgist sõnastan järgmised uurimisküsimused:

- Kuidas tõlgendavad spetsialistid eakate vastu suunatud vägivalda?
- Milliseid probleeme ja lahendusi näevad spetsialistid eakate vastu suunatud vägivaldajuhtumite käsitlemisel?
- Milliseid abistamise ja koostöö võimalusi näevad spetsialistid eakate vastu suunatud vägivaldaga töötamisel?

II PEATÜKK: METOODIKA

2.1 Uurimuse metoodika valik

Käesoleva uurimuse metodoloogiliseks lähtekohaks valisin kvalitatiivse uurimisviisi. Kvalitatiivne uurimisviis on suunatud inimeste kogemuste, arusaamade ja tõlgenduste mõistmisele (Laherand, 2008). Kvalitatiivne uurimisviis võimaldab võrreldes kvantitatiivse lähenemisega põhjalikumalt uurida spetsialistide kogemusi ning annab spetsialistidele võimaluse rääkida enda arusaamadest ja mõistmisest eakate vastu suunatud vägivalla teemadel. Ka Wester, MacDonald ja Lewis (2008) sõnul saab kvalitatiivse meetodi kaudu edastada uurimuses osalejate põhjalikud kirjeldused nende endi keeles ja väljendusmaailmas.

Kvalitatiivse uurimisviisi rakendamine annab võimaluse spetsialistidel osaleda nende igapäevatööd puudutavas uurimuses ja annab võimaluse enda arvamus kuuldavaks teha, mis omakorda annab väärtuslikku materjali eakate vastu suunatud vägivallaga tegelemise valdkonna arendamiseks. Kvalitatiivne uurimismeetod tegeleb teabega, mida on ebaotstarbekas väljendada arvuliselt (Lagerspetz, 2017). Lähtuvalt minu töö eesmärgist on oluline uuritavate nähtuste mõistmine spetsialistide enda käsituste alusel. Seega on kvalitatiivne uurimisviis igati sobilik käesoleva töö raames püstitatud uurimisküsimustele vastuste otsimiseks.

2.2 Andmekogumismeetod

Käesoleva uurimistöö andmed on kogutud poolstruktureeritud intervjuude käigus ja intervjuude läbiviimiseks valmistasin eelnevalt ette intervjuukava (vt Lisa 1). Hästi lihtsustatult võib intervjuueerimist defineerida kui „mingile teemale keskenduvat eesmärgipärast vestlust kahe või enama inimese vahel“ (Brennen, 2013 viidatud Lepik, Harro-Loit, Kello, Linno, Selg ja Strömpl, 2014 kaudu). Varem koostatud poolstruktureeritud intervjuukava annab võimaluse küsimuste järjekorda muuta või vajadusel lisada täpsustavaid küsimusi (Lepik jt, 2014). Intervjuueeritavatel tekib võimalus kirjeldada arusaamu omal moel ning vastavalt sellele on uurijal võimalus reageerida esile kerkinud teemadele ning see annab võimaluse süveneda küsimustesse laiemalt. Poolstruktureeritud intervjuude kasuks otsustasin sellepärast, et kuna tegemist on väheuuritud valdkonnaga, siis see võimaldab osalejatel

rääkida neile olulistel teemadel, millele intervjuuks valmistades võibolla ise ei ole osanud mõelda.

Individuaalintervjuusid viiakse läbi ühe intervjuueeritavaga, kellel on võimalik privaatset, omas tempos käsitletavaid teemasid arutada (Lepik jt, 2014). Respondent liigub rohkem omas tempos ja arutlusloogikat mööda on võimalik täpsustada, toetuda juba antud teabele, minna rohkem sisse respondendi maailma, kasutades aktiivse kuulamise võtteid (Vihalemm, 2014).

Hirsjärvi, Remes ja Sajavaara (2005) tõdevad, et paarisintervjuud loovad tugevama eelise, et intervjuueeritavad tunneksid end vabalt, mis suurendab ka intervjuueeritavate vastuste usaldusväärsust. Kahe inimesega tehtud intervjuu kohta võib tõdeda, et selles jäävad respondendid ikkagi veel rääkima uurijale, mitte omavahel vestema (Lagerspetz, 2017).

2.3 Uurimuses osalejad

Uurimuses osalejate valikul oli oluline, et esindatud oleksid erinevad koostööpartnerid, kes tavapäraselt eakate vastu suunatud vägivalla teemadega kokku puutuvad ning selleks kasutasin strateegilist valimit. Lagerspetz (2017) selgitab, et strateegilise valimi puhul on uurimisel konkreetne teema, millega intervjuueeritavad on varasemalt kokku puutunud. Enda magistritöö uurimuse raames intervjuueerisin üheksat erinevat õiguskaitse, tervishoiu- ja sotsiaalvaldkonna spetsialisti, kes on igapäevatoos kokku puutunud eakate vastu suunatud vägivalla teemadega. Olles ise töötanud aastaid kohalikus omavalitsuses ning varasemalt tööalaselt lahendanud vägivalla juhtumeid, tekkis loetelu võimalikest ametkondadest, kelle esindajad võiksid intervjuus osaleda. Selliselt moodustusid erinevate ametialade esindajad, kelle seas olid: kaks naiste tugikeskuse töötajat, kaks ohvriabi töötajat, kaks politseitöötajat, üks haigla sotsiaaltöötaja ja kaks kohaliku omavalitsuse sotsiaaltöötajat. Osalejate tööstaaz varieerus käesoleval ametikohal 1 kuni 27 aastani.

Kuna minu töö eesmärgist lähtuvalt ei ole eesmärgiks uurida erisusi osalenud spetsialistide käsitustes, ei too ma töö tulemuste osas terve analüüsi vältel välja spetsialistide käsitusi nende ametite järgi. Erisused spetsialistide arusaamades toon välja juhul, kui selleks on vajadus, et aru saada tulemuste kontekstist.

2.4 Uurimuse käik

Magistritöö ettevalmistustega alustasin juba 2019. aasta kevadel, kui tekkis idee selle teema uurimiseks ning hakkasin lugema olemasolevaid materjale. Peale seda tekkis mul visioon esialgse probleemi kirjelduse kohta ning tekkisid esimesed mõtted uurimuse eesmärgi ja uurimisküsimuste suhtes. Konkreetsemad ettevalmistused tegin 2019. aasta novembris, mil panin kokku esialgse uurimuse strateegilise plaani ja hakkasin koguma teoreetilist informatsiooni. Koostasın uurimuse jaoks intervjuukava, milles sõnastasin vajalikud küsimused, nii soojenduseks kui ka erinevate erialaspetsialistide käsituste kogumiseks. Lõplik intervjuukava sai valmis jaanuaris 2020. Veebruaris 2020 korraldasın intervjuukava proovimiseks ka esimese intervjuu, mille põhjal sain küsimusi täiustada.

Intervjuudes osalejatega võtsın ühendust telefoni või meili teel, tutvustades lühidalt ennast, uurimuse eesmärki ja eeldatavat intervjuu pikkust. Peale seda jäın ootama tagasisidet ning kui kokkulepe oli saavutatud, siis leppisime kokku aja, millal intervjuud läbi viia. Siinkohal on oluline mainida, et kõikidega, kellega ühendust võtsın, olid lahkelt nõus minu uurimuses kaasa lööma.

Algselt plaanisin teha kokku umbes 10-15 poolstruktureeritud individuaalintervjuud, kuid osad spetsialistid soovisid oma aja kokkuhoiu mõttes, et intervjuu viidaks läbi paaris, mistõttu otsustasin, et annan spetsialistidele võimaluse valida, kuidas neile osalemine rohkem sobib (kas individuaalselt või paaris). Kolm poolstruktureeritud paarisintervjuud viisin läbi ohvriabitöötajate, naiste tugikeskuse töötajate ja politseinikega. Kolm poolstruktureeritud individuaalintervjuud viisin läbi kohalike omavalitsuste sotsiaaltöötajate ja haigla sotsiaaltöötajaga.

Kui olin juba intervjuusid läbi viinud, siis avastasin, et nii individuaal kui ka paarisintervjuude puhul hakkasid vastused korduma ja intervjuudes oli palju ühendavaid teemasid. Edwards ja Holland (2013) sõnul on kvalitatiivsete intervjuude puhul oluline läbi viia nii palju intervjuusid, kuniks osalejate vastused hakkavad korduma. Kokku viisin läbi kuus individuaal- ja paarisintervjuud üheksa inimesega. Peale kuuenda intervjuu tegemist tundus, et oli olemas piisavalt rikkalik andmestik, mida analüüsida.

Andmeid kogusin intervjuude käigus 2020. aasta veebruaris ja märtsis. Kõige lühem individuaalintervjuu kestis ajaliselt 30 minutit ning kõige pikem 1 tund ja 9 minutit. Lühem

paarisintervjuu kestis 50 minutit ja kõige pikem 1 ja 18 minutit. Kõikide intervjuueeritavatega kohtusin neile tuttavas keskkonnas, kus me saime segamatult viibida. Kõikide intervjuude puhul alustasin enesetutvustusega ning enne intervjuude algust selgitasin neile, et uurimuses osalemine on konfidentsiaalne. Lisaks selgitasin enne intervjuude algust osalejatele uurimuse eesmärgi ja küsisin paar sissejuhatavat küsimust, et tekiks intervjuueeritavatega pingevaba õhkkond. Kõik vastajad osalesid uurimuses vabatahtlikult. Kõikide intervjuude puhul palusin luba vestluse lindistamiseks ja märkmete tegemiseks ning kõik intervjuueeritavad olid sellega nõus. Intervjuud salvestasin mobiiltelefoni diktofoniga. Intervjuude lõppedes küsisin osalejatelt, et kas neil oleks ettepanekuid uurimistöö uurimisküsimuste muutmise osas või lisaküsimusi mulle kui intervjuueerijale, aga kokkuvõttes tundus, et intervjuueeritavad jäid enda osalusega rahule.

2.5 Analüüsimeetod

Kõik intervjuud viisin läbi iga osalejatega silmast-silma ning vestlused salvestasin telefoni diktofoniga. Vahetult pärast intervjuude läbiviimist transkribeerisin intervjuud käsitsi tekstifailideks ning kohe transkribeerimise ajal kirjutasin üles mõtteid, mis intervjuusid kuulates tekkisid. Intervjuu tulemuste analüüsimiseks kasutasin temaatilist analüüsi, mille läbiviimise käigus on võimalik intervjuudest üles leida ja identifitseerida peituvaid tähendusi, arusaamu ja intervjuueeritavate endi tõlgendusi ning see sobib Kalmus, Masso, ja Linno (2015) järgi hästi vähe uuritud valdkondade ja teemade uurimisel. Autorid lisavad, et temaatilise sisuanalüüsi puhul selgitatakse välja teemad ja nende järjestus ehk teisisõnu, mida ja kuidas räägitakse, ning uuritakse andmete looja (intervjuueeritav, kirjaliku teksti autor jne) interpretatsioone. Temaatiline analüüs aitab valitud teemat sügavuti uurida.

Pärast transkribeerimist asusin transkriptsioone lugema ja kasutasin avatud kodeerimist, mille eesmärk on Kalmus jt (2015) järgi süveneda intervjuudes osalejate erinevatesse käsitlustesse ja antud tähendustesse ning neid mõista. Esmalt lugesin kõik intervjuud läbi ning vaatasin, millised teemad tulid intervjuudes kõige rohkem esile. Kasutades avatud kodeerimist, pöörasin tähelepanu Kalmus jt (2015) järgi ka lisaks sellele, mis on uurimuses osalejate (intervjuueeritavate, kirjalike tekstide autorite jne) jaoks oluline, kuid minu sõnastatud teemades välja ei tule ehk teisisõnu latentsele sisule. Seejärel tõin erinevad teemad välja koodide abil, et eristada, millised on spetsialistide mõtted sarnastel teemadel. Peale seda töötasin intervjuude tekstid veelkord läbi ning vajadusel täpsustasin või lisasin koode. Koodid

seadsin omaette kategooriatesse, millest kujunesid välja teemad minu töös, mida analüüsin ja kirjeldan. Tulemused esitan järgmises peatükis analüüsi kaudu saadud teemade kaupa ja kasutan tõlgenduste ilmetamiseks löike intervjuudest.

2.6 Uurimuse eetilised probleemid, lahendused ja eneserefleksioon

Uurimistöö teema peale mõeldes ja tööd kavandades sai selgeks, et sellega kaasnevad nii mõnedki eetilised probleemid, mille peale tuleb uurimuse algusest saati mõelda. Kvalitatiivset sisuanalüüsi kasutavad uurijad peavad teadvustama, et nende isiklikud uskumused, veendumised, kogemused jms avaldab mõju uurimuse igas etapis, alates selle planeerimisest, lõpetades analüüsi ja tulemuste esitamisega (Kalmus jt, 2015). Seetõttu oli oluline silmas pidada, et mina kui uurimuse läbiviijana oleksin teadlik, et võin mõjutada tulemusi nii andmete kogumisel kui ka analüüsimisel. Kõigepealt mõtlesin läbi ja panin kirja, millised on minu hoiakud, uskumused, eelarvamused antud teema puhul ning jälgisin, et ma ei laseks neil uurimuse käigus mõjutada intervjuuküsimusi ega vastajaid. Pidasin oluliseks, et olles ise eelnevalt Naiste Varjupaigas praktika läbinud ja eakate vastu suunatud vägivalla teemaga kokku puutunud, oleks oluline, et ma ei keskenduks töös oma isiklikele huvidele, vaid lähtun sellest, mis tõusevad vägivalla juhtumitega kokkupuutuvate spetsialistide jutust esile.

Uurimuses kaasalööjate kartuseks võis olla, et nende juttudest võib kõlada teemasid, mis on liiga äratuntavad ning juba enne intervjuude algust kinnitasin, et nende jutust kasutatavad nimed ja muud andmed asendan analüüsis suvaliste koodidega ega too analüüsis välja, millistes piirkondades käisin intervjuusid tegemas, et mitte seostada isikuid intervjuudega. Anonüümsuse tagamiseks ei kasuta transkriptsioonis ega analüüsis osalejate nimesid, vaid märgin intervjuueeritavad ära koodidega.

Minu kui uurija jaoks oli üks kõige keerulisemaid kohti olla kriitiline teabe suhtes, mida käesoleva töö jaoks omandan. Kuna teadusmaastikul on palju teavet, mille suhtes tuleb olla kriitiline, läks mul omajagu aega, et omada ülevaadet erialakirjanduses räägitava kohta ja sellest valida töö jaoks sobivaim. Samuti oli uurimuse ülesehitamisel aeganõudev protsess valida uurimuse jaoks sobivaim andmeanalüüsimeetod ja tulemuste läbitöötamine ja nende esitamine.

Olles viimased aastad olnud sotsiaalvaldkonnas tööd tegev inimene ning mõeldes tagasi kolme aasta tagasele ajale, kui tegin enda bakalaureuseõppe raames uurimust ja sisenen alles

sotsiaalvaldkonda praktiseerima, tundsin ma käesoleva uurimuse raames ennast palju kindlamalt. Töötades igapäevaselt praktikuna, on igapäevatöös oluline suhtlus teiste inimeste ja koostööpartneritega. Just see igapäevane suhtlus on andnud mulle kindlasti palju rohkem julgust juurde, mistõttu ei tekitanud intervjuud teiste spetsialistidega nii suurt hirmu kui bakalaureuseõpingute ajal. Intervjuude läbiviimise ajal olin ma tudengi mitte sotsiaaltööd tegeva praktiku rollis ning lasin rääkida spetsialistidel nendele olulistel teemadel, kuid kindlasti praktiline kogemus on andnud teatud määral kogemust, mida sain soodsalt kasutada uurimust tehes.

Uurimuse kõige tähtsamaks osaks pean intervjuusid ja nende põhjal selgunud tulemusi. Olen siiralt tänulik kõikidele, kes olid valmis uurimuses osalema ja rääkima eakate vastu suunatud vägivalla teemadel. Intervjuude tegemisel ning analüüsimisel sain kinnitust, et eakate vastu suunatud vägivalla teemadega kokkupuutuvate spetsialistide jaoks on see teema väga oluline, ent seda on vähe uuritud.

III PEATÜKK: TULEMUSED

Käesolevas magistritöö osas esitan peamised uurimustulemused, mis ilmneseid üheksa õiguskaitse, tervishoiu- ja sotsiaalvaldkonna spetsialistiga läbi viidud poolstruktureeritud intervjuudest. Esitan tulemused neljas alapeatükis. Esimeses alapeatükis toon välja spetsialistide tõlgendused eakate vastu suunatud vägivallast. Teises osas toon välja uurimuses osalejate kirjeldused, milliseid probleeme ja lahendusi eakate vastu suunatud vägivald ühiskonnas esitab. Kolmandas alapeatükis räägin käesoleva aja abistamise süsteemidest, võimalikest kitsaskohtadest eaka abistamisel ning toon välja uurimuses osalejate ettepanekud, et abistamise süsteeme veel paremaks muuta. Viimases alapeatükis räägin ennetus- ja koostöö võimalustest.

Tulemuste ilmetamiseks kasutan tsitaate, märkides intervjuueeritavad koodidega vastavalt INT1...INT9. Tekstiosad, mis jätan välja, märgin ära /.../ tähisega. Kasutatud tsitaadid on esitatud muutmata kujul.

3.1 Spetsialistide tõlgendused eakate vastu suunatud vägivallast

3.1.1 Spetsialistide tõlgendused vägivallast

Järgnevalt toon välja, kuidas defineerivad uurimuses osalejad vägivalda. Vägivallajuhtumitega kokkupuutuvate spetsialistide intervjuudest saab järeldada, et igaüks on neist enda jaoks lahti mõtestanud vägivalla mõiste ja selle olemuse. Osalejate sõnul on positiivseks asjaoluks, et ühiskonnas on antud siiski kindel raamistik, mille abil mõista vägivalla olemust ja spetsialistid olid üheselt seisukohal, et igasugusele vägivallale ühiskonnas puudub õigustus. Rääkides intervjuueeritavatega vägivallast, siis osalejate arvates esineb vägivalda ühiskonnas väga paljudes vormides ja erinevatel tasanditel. Spetsialistid toovad välja, et kui rääkida üleüldisest vägivallast ühiskonnas, siis meist igaüks võib kogeda seda erinevatel viisidel, näiteks töökohal või tänaval. Vägivallal on erinevad viisid, mil viisil see võib avalduda, kuid osalejate sõnul on igasugune vägivald ühiskonnas inimõiguste rikkumine ning see kahjustab teist inimest. Spetsialistide sõnul on ühiskonna seisukohalt vägivald normist kõrvalekalduv.

„/.../ vägivalda on hästi palju ka ühiskonnas eksju, et on ka riikide vaheline.” (INT1)

„Vägivald on vägivald, et kas ta on koduvägivald, kas ta on tänaval tehtav vägivald /.../ mis kahjustab ikkagi teist inimest.” (INT2)

Vägivalla tõlgendamisel keskendusid uurimuses osalejad enim sellele, et vägivallale on omased jooned, näiteks haiget tegemine füüsiliselt või vaimselt. Sealhulgas piirab vägivald osalejate arvates inimeste vabadusi ja läbi vägivalla sunnitakse inimesi tegevustele, mille järel tekib ebavõrdsus. Spetsialistid selgitavad, et seetõttu peab üks kannatama teise käitumise pärast ning kannatanu ei saa elada täisväärtuslikku elu. Uurimuses osalejad on seisukohal, et vägivallatseja eesmärgiks on teha kannatanule haiget enda sõnade või tegudega.

„Kui ma hästi üldiselt mõtlen, siis see on (...) midagi sellist, mis on nagu ühe inimese, ta kuidagi piirab või rikub ohvri vabadusi, mis on nagu tema suhtes tahtevastane /.../ igatahes jah, et kuidagi inimest piirab ja häirib ja kindlasti ka kahjustab.” (INT3)

„/.../ teine peab tegema seda, mida ta tegelikult ei taha, talle on nagu peale surutud.” (INT5)

Uurimuses osalejad tõid tõlgendustes välja erinevaid vägivallaliike ning enamasti keskendusid osalejad tõlgendustes vaimsele ja füüsilisele vägivallale, kuid lisaks esineb spetsialistide sõnul ühiskonnas ka palju seksuaalset ja majanduslikku vägivalda ning hooletusse jätmist.

Osalejad toovad välja, et füüsiline vägivald on enamasti tahtlik jõu kasutamine teise isiku vastu, põhjustades oma käitumisega teisele inimesele halba. Spetsialistide juttudest tuleb välja, et füüsilist vägivalda on kergem tuvastada, kuna ohvril on tavaliselt kehal nähtavad füüsilised kahjustused. Emotsionaalse vägivalla puhul on osalejate hinnangul tahtlik teisele inimesele haiget tegemine oma sõnadega ning emotsionaalset vägivalda võib esineda ühiskonnas kõige enam. Emotsionaalse vägivalla puhul on seda raskem tuvastada, kuid ka vaimne vägivald tekitab kannatanule pöördumatuid kannatusi. Osalejad räägivad, et emotsionaalse vägivalla puhul on nemad ka tihti olukorras, kus on raske hinnata, kust läheb vägivalla piir.

„Eino füüsilist on nagu lihtsam tuvastada, et see vaimne vägivald on natuke selline (.) keerulisem teema /.../ aga seda on nagu hästi raske jah.” (INT6)

„Füüsiline, vaimne, seksuaalne /.../ ma ei tea, aga ilmselt selline majanduslik ja rahade ärakasutamine (...) samamoodi ka varaliselt kahjulike tehingute tegemine võib ka olla.” (INT7)

Seksuaalse vägivalda puhul selgitatakse, et vägivallatseja eesmärgiks on teist osapoolt alandada ja kätte näidata madalam koht. Seksuaalset vägivalda kogenud kannatanutega tuleb uurimuses osalejate töös ette vähe, kuid kindlasti on nende sõnul probleem olemas. Majandusliku vägivalda kasutamist kellegi poolt on tulnud esile mitmeid kordi nende töös, kus ongi eakatele raha ära võetud ning on sunnitud tegema tehinguid, millest eakas ei pruugi aru saada. Spetsialistid selgitavad, et eakad ei pruugi aru saada, et neid justkui väärkoheldakse sest usuvad, et raha või tehingud lähevad õigesse kohta.

Ohvriabitöötaja mainis eraldi ka hooletusse jätmist, millest võib järeldada, et töötajal on olnud varasem kokkupuude antud vägivallaliigiga. Hooletusse jätmisest räägitakse ühiskonnas oluliselt vähem, kuid ka see on vägivalda tõlgenduste juures oluline. Hooletusse jätmine väljendub abivajava eaka hülgamises igapäevaelu poolt, kes on võtnud endale vastutuse isiku hooldamise või hoolduse eest, olgu siis selleks näiteks laps, lapselaps või mõni muu sugulane. Intervjueeritava sõnul seisneb hooletusse jätmine olukorras, kus hooldaja suhtub ükskõikselt eaka abistamise vajadusse ja seetõttu pole eakal võimalik elada täisväärtuslikku elu. Harvad ei ole spetsialisti sõnul hooletusse jätmisel olukorrad, kus inimene võib enda igapäeva elus sõltuda tugevasti kellestki teisest.

„Noh ja siis muidugi on eraldi see hooletusse jätmine /.../ ja seal on ka tihtipeale see tugevad kontrollimehhanismid, et sellel inimesel ei olegi võimalik. Ja tihti ka see, et kui ta ongi haavatavas sihtgrupis, et näiteks langenud töövõime.” (INT8)

Tulemustest nähtub, et intervjueeritavad rõhutasid enamasti küll füüsilise kui psühholoogilise vägivallaga tegelemise tähtsust, kuid kinnitasid, et nende igapäevatoos on esinenud selgelt ka teisi vägivallaliike. Uurimuses osalejad on oma igapäevatoos palju kokku puutunud vägivalda teemadega ning neile ei valmistanud erilisi raskusi vägivalda defineerimine.

3.1.2 Vägivalla teadvustamine ja selle levik ühiskonnas spetsialistide tõlgendustes

Uurides spetsialistide tõlgendusi eakate vastu suunatud vägivallast, tuli selgelt välja ühe teemana, millisena teadvustavad vägivallajuhtumitega kokkupuutuvad spetsialistid ühiskonnas vägivalda laiemalt.

Enamasti tuli uurimuses osalejate jutust esile, et vägivalda teadvustamine ühiskonnas on teinud aastate jooksul positiivse hüppe. Intervjuust politseiametnikuga tuli esile, et vägivalda ühiskonnas on olnud pikka aega ning politseisüsteemis on vägivalda teemadega tegeletud juba

mitukümmend aastat. Spetsialist arutleb, et kui ta mõtleb tagasi mitmekümne aasta tagusele ajale, kuidas varasemalt vägivallale reageeriti, siis tema sõnul puudus sellel ajal kindel tegutsemine raamistik, kuidas ja millisel moel oli võimalik vägivalla all kannatanuid abistada. Koos ühiskonna üldise arenguga on arenenud ka inimeste teadlikkus oma õigustest ning võimalusest õiguste rikkumise kaitseks välja astuda.

„Kokkuvõttes ikkagi asjad liiguvad paremuse poole, et vanasti ei tegeletud sellise asjaga ja kui peretülid, siis see oligi peresisene asi. /.../ saavad tähelepanu palju rohkem kui vanasti, ma olen ju 27 aastat siin töötanud.” (INT9)

Vägivalla teadvustamist seostatakse eelkõige üldise ühiskonna arenguga ning seda seostatakse eelkõige teenuste ja seaduste arenguga. Osalejad tõid välja, et kannatanul puudus varasemalt abi saamiseks võimalus kuhugi pöörduda ning tihti jäi seetõttu vägivald justkui korduma. Nõukogude Eestis ei olnud vägivalla teemad spetsialistide sõnul prioriteetsete küsimuste hulgas, lisaks erines tolleaegne suhtumine peres toimuvasse tänapäevasest suhtumisest peresuhetesse. Kuigi Eestis hakati perevägivallale tähelepanu pöörama juba taasiseseisvumisjärgsetel aastatel, tuleb osalejate juttudes esile, et aktiivsemalt ja teadlikumalt on vägivalla teemadega tegeletud siiski viimasel aastakümnel ning eriti aktiivselt viimase paari aasta kestel.

„Eks me oleme lihtsalt siuke noor ühiskond, kasvame kõigega, et ka see vägivalla teema ei ole meil ju väga kaua siin laual olnud ausalt öeldes.” (INT1)

„/.../ et vägivald on ikkagi kuidagi prioriteetsemaks muutunud ja seetõttu ka räägitakse sellest rohkem ja võibolla avastatakse ka rohkem. Üldine ühiskonnaareng on ka ju meil palju paremaks läinud, et natuke ikka ju.” (INT6)

Kuigi vägivalla levikust ühiskonnas on saadud aastate jooksul märksa parem ülevaade, räägitakse lähisuhtevägivalla juhtumitest eelkõige kas naiste või laste vastu toime pandud vägivallast. Kohaliku omavalitsuse sotsiaaltöötaja selgitab, et *„kui me räägime lähisuhtevägivallast, siis seal ju eestkõneleja Eesti President /.../ aga noh, räägitakse ju laste ja naiste suhtes, aga mitte eakate.“* (INT2). Tänu sellele on osaleja sõnul küll hakatud ühiskonnas vägivalda rohkem märkama, aga sealjuures on ära unustatud eakad, kes samamoodi võivad enda igapäevaelus vägivalda kogeda. Intervjueeritava sõnul võib lähisuhtevägivalla all kannatanu olla ka vanavanem, mitte ainult laps või partner.

Haigla sotsiaaltöötaja lisab, et talle ei tule meelde, millal ta viimati kuulis, et kuskil saates või meedias oleks eakate vastu suunatud vägivalla teemadest räägitud. Spetsialisti sõnul küll aeg-ajalt eakate vastu suunatud vägivalla teema meediast läbi käib, kuid see on pigem korraks ning siis on osaleja sõnul pikem vaikus.

„/.../ aga et tegelikult on ka vähe reklaami, et eakaid üldse julgeks pöörduda kuhugi, sest nagu see naiste- ja lastevastane on nagu igalt poolt läbi käiv ja plakatid ja kõik (.) et kuidagi nagu jookseb see silme eest läbi.” (INT3)

Intervjueeritavate juttudest tuleb esile, eakate vastu suunatud vägivalla teema teadvustamine on ühiskonnas veel pigem algusjärgus. Uurimuses osalejate juttudest selgus, et ka nende igapäevatöös on eakate vastu suunatud vägivalla teemadega kokkupuudet olnud pigem vähe, kuid nad leiavad, et selle teadvustamine ühiskonnas on oluline.

3.2 Eakate vastu suunatud vägivalla juhtumite varjatus ja võimalikud põhjused

Eakate vastu suunatud vägivald on kompleksne nähtus, kus segunevad individuaalsed, sotsiaalsed, kultuurilised ja keskkonnaga soetud tegurid. Paludes intervjueeritaval rääkida võimalikest probleemidest ja juhtumite keerukusest, tuli osalejate juttudest esile, et põhjused, miks eakate vastu suunatud vägivalda ühiskonnas eksisteerib, on erinevad ning need varieeruvad. Sealt joonistus eraldi teemana juhtumite varjatus ja selle põhjused, mis jagunesid omakorda: ohvrist tulenevad riskitegurid; vägivallatsejast tulenevad riskitegurid; perekonna ja sotsiaalse võrgustiku tasandist tulenevad riskitegurid; kogukonnast tulenevad riskitegurid ja sotsiaal-kultuurilised riskitegurid. Viimases osas räägin juhtumite võimalikest lahendustest ühiskonnas.

3.2.1 Ohvrist tulenevad riskitegurid

Nagu teada kirjandusest, vanuse kasvades võivad paratamatult kaasneda terviseprobleemid, mis on seotud füüsilise või vaimse tervise halvenemisega ning see võib olla üheks riskiteguriks eakate vastu suunatud vägivalla teemadel. Vaimse tervise probleemina võib olla eakal dementsus või on eakal mõni muu füüsiline takistus igapäevaeluga toimetulekul. Spetsialistid räägivad, et terviseprobleemide tõttu on eakatel raskendatud igapäevaeluga

toimetulek ning nad võivad langeda kergemini vägivalla ohvriks. Vanemaealised inimesed võivad tunda ennast üksikuna võivad olla seetõttu haavatamas seisus. Minu uurimuses osalenud spetsialistide juttudest saab järeldada, et nende sõnul võib vanemas eas inimestel tekkida halb tervis, eakad võivad muutuda nõrgaks, mistõttu ei ole eakad võimelised iseseisvalt igapäevaseid tegevusi tegema, suurendades seeläbi haavatavust vägivalla suhtes.

„/.../ et sa lihtsalt ei jõua nii vaimselt kui füüsiliselt, et vanuse kasvades on sinu nagu ressursid ammendunud, et sa ei jõua võidelda.” (INT2)

„/.../ et jah, eakatel kuidagi pole seda motivatsiooni, et eakal ei ole mingit jõudu.” (INT5)

Harvad ei ole ka olukorrad, eakas sõltub kellestki teisest inimesest, näiteks siis oma terviseseisundist tulenevalt või kui eakas vajab abi enda igapäevatoimingutes. Tugikeskuse ja ohvriabi töötaja nendivad, et nende igapäevatoös on juhtumite lahendamisel ette tulnud olukordi, kus abivajav eakas on tugevasti sõltuv oma vägivallatsejast, sest tihtipeale see lähedane inimene on eaka jaoks ainuke inimene, kes abistab teda igapäevatoimingutes. Juttudes tuli esile, et eakad tunnistavad, et vajavad enda igapäevaelus toetust ning selleks hetkeks, kui info on spetsialistideni jõudnud ja seda kontrollima minnakse, siis on eakad ka ise välja toonud, et kuna nad on sõltuvad kellestki teisest, ei saagi nende sõnul seda olukorda muuta. Intervjueeritavate sõnul võib eakas kogeda kartust ja hirmu, kui keegi peaks nende olukorrast teada saama. Seetõttu eakad ei tunnista, et kogevad enda igapäevaelus vägivalda ja see võib spetsialistide sõnul olla tugevalt seotud asjaoluga, et eakas muretseb suhete pärast lähedastega, mis võivad olla eaka jaoks väga määrava tähtsusega.

„Enamasti selliste juhtumite puhul see sõltuvus, et see eakas on niivõrd sõltuv kellestki ja ta ei tule või ei suuda päris iseseisvalt toimetada.” (INT4)

“/.../ jah, et kannatavadki ja andestavad, et ma ju ei saa üksinda hakkama.” (INT1)

Surm on teema, mis puudutab läbivalt kõiki inimesi, kuid tihti vanemas eas võib surmale mõtlemine ja selle tajumine olla varasemast erinev ning eristab selgelt just eakate sihtgruppi.

„Eks nad kannatavadki, et noh, kaua mul selle surmani veel jäänud on, et noh natukene, et küll ma saan hakkama ja et olen nii kaua kannatanud, et kannatan natukene veel.” (INT7)

Spetsialist selgitab, et eakate puhul seostavad nad enda kannatusi just surma tajumisega ja on justkui loobunud vägivallatsejale vastu hakkamast.

3.2.2 Vägivallatsejast tulenevad riskitegurid

Vägivallatsejast tulenevate riskitegurite põhjused on erinevad ning need varieeruvad. Kohaliku omavalitsuse sotsiaaltöötajal on juhtumite lahendamisel ette tulnud olukordi, kus vägivallatsejal endal on olnud vaimse tervise probleemid, mistõttu ei ole vägivallatseja endale andnud aru, et kasutab kellegi peal vägivalda. Spetsialisti sõnul võib pidada vägivallatseja enda käitumist justkui normaalsuseks ja ei pruugi oma terviseprobleemide tõttu mõista, et vägivallale ühiskonnas ei ole õigustust.

„Vaimse tervisega seotud igasugused häired, et see on ka selline riskitegur.” (INT6)

Teine uurimuses osaleja räägib, et tihti ei pruugi teised inimesed teadagi, et vägivallatseja kellegi peal vägivalda kasutab, sest väljaspool kodu on vägivallatseja väga lugupeetud inimene. See võib omakorda luua olukorra, kus vägivallatseja ei pruugi üldse tunnistada, et ta kellegi peal vägivalda kasutab ning teda võidakse seetõttu uskuda.

„/.../ et ega nad väga väljapoole enda käitumist ei näita (.) pigem kodus ollakse selline kunn.” (INT9)

Vägivallatseja sõltuvusprobleemid võivad kutsuda esile vägivaldset käitumist kannatanu suhtes. Minu uurimuses osaleja nägi suure probleemina alkohoolsete jookide kuritarvitamist ja selline informatsioon avaldus intervjuust politseitöötajaga, kelle üks igapäevatöö osa on tegeleda vägivallast tingitud väljakutsetele reageerimisega ja nendega tegelemisele. Osaleja tõi välja, et paljudel juhtudel on olnud vägivallatseja alkoholijoobes.

„/.../ alkohol on väga suur riskitegur, võiks öelda isegi, et põhiline risk.” (INT7)

Vägivallatseja võib põhjendada, et kasutas vägivalda, sest oli alkoholi mõju all, kuid teise osaleja sõnul on suur murekoht ka alkoholi liigtarbimine, mille tõttu ei anna vägivallatsejad enda tegevusele aru. Nagu on ka kirjandusest teada, et tihti on väärkohtlejateks eakate enda lähedased ning kui selleks on näiteks eaka omaenda laps, siis sellisel juhul kipuvad eakad vaatamata vägivallale olema rohkem alistunud peretraditsioonidele. Ohvriabitöötaja sõnul tuleb vägivallatsejal endal üles leida motivatsioon ja jõud, et sõltuvusprobleemidega tegeleda.

„/.../ et ema armastusest nad saavad aru, et see on probleem, aga samas on nad võimetud midagi ette võtma, et see poeg reaalselt saaks abi.” (INT4)

Haigla sotsiaaltöötaja nendib, et suur hoolduskoormus võib tekitada lähedasele ehk teisisõnu hooldajale stressi, mistõttu nad ei pruugi tulla toime enda igapäevaeluga. Hooldajal võivad puududa teadmised või oskused, kuidas eaka eest hoolitseda. See kutsub omakorda esile stressi, mis võib põhjustada hooldaja poolt vägivaldset käitumist eaka suhtes.

„/.../ või siis ongi, et hooldajad ei suuda toime tulla võibolla oma eluga, võibolla ka iseenda eest hoolitsemisega ja siis nagu jääb see eaka lähedase hooldus tahest tahtmata seal soiku.”
(INT3)

Osaleja toob välja, et käesoleval ajal on Eestis kehtivate seaduste kohaselt hoolduse pakkumine ja korraldamine pereliikme kanda, kuid tihti on omastehooldajad olukorras, kus nad ei pruugi hooldamisega suure hoolduskoormuse tõttu toime tulla, nad kogevad stressi ja ülekoormust. Hooldajatel võib olla ettekujutus hooldusest hoopis midagi muud kui on tegelikkus ning seetõttu võib hooldajal tekkida abitus, pettumus ja meeleheide, mis võib anda sisendi või põhjuse saada väärkohtlejaks.

3.2.3 Perekonna ja sotsiaalse võrgustiku tasandist tulenevad riskitegurid

Eakate vastu suunatud vägivalda juhtumite põhjused võivad olla sisse juurutatud perekonna ja sotsiaalse võrgustiku tasandil. Ühelt poolt selgitab uurimuses osalenud spetsialist, et juhul, kui kunagi varasemalt on perekonnas vägivalda kasutatud, võib see muster korduda. Osaleja räägib, et näiteks kui vägivallatseja on kasvanud üles peres, kus isa on kasutanud oma naise peal vägivalda, võib laps mustri tulevikus üle võtta ning kasutada omakorda näiteks oma ema peal vägivalda.

„/.../ ja muidugi see ka, et kui kunagi perekonnas on olnud see olukord, siis paraku see mudel kordub.” (INT7)

Teine uurimuses osaleja lisab, et põhjus võib olla eaka enda kasvatuses minevikus. Eakad on kasvanud teisel sajandil ning intervjueeritavate sõnul võib see olla seoses soovimatusega abi vastu võtta. Eakas on õppinud lapsepõlves toime tulema erinevate raskustega ning see on justkui minevikus õpetatud käitumismuster, et vägivallaga tuleb iseseisvalt toime tulla.

„/.../ et nagu võibolla kuidagi kasvatus taga, et me saame ju hakkama (.) et me ei räägi nendest pere siseasjadest.” (INT4)

Enamik perekonna ja sotsiaalse võrgustiku tasandilt on isikute seotus omavahelise emotsionaalse sidemega, ehk ohver ja vägivallatseja on omavahel tihedalt seotud. Ohvriabitöötaja ja politseiametnik selgitavad, nende töös on väga palju ette tulnud, et vägivallatsejaks on olnud eaka iseenda lähedane, ehk laps. Osalejad nendivad, et eakatega suheldes tuleb välja, et seal on palju enesesüüdistamist ja eakad näevad probleeme pigem iseendas. Eakad võivad tunda häbi, et on üles kasvanud lapse, kes võivad neile haiget teha ning tuleb ette olukord, kus eakas ei ole nõus enda lähedase vastu tunnistama. Osaleja sõnul võib eakale selgitada ja rääkida, aga eakas võib seepeale pisendada probleemi olemasolu. Intervjueeritavate sõnul võib eakat lohutada lootus, et vägivallatsemine mingil ajahetkel lõppeb.

„Kui on niiõelda lastega tegu, siis eakad tihtipeale ütlevad, et ma olen teinud mingisuguse kasvatusvea, et see laps on selliseks kasvanud onju (.) ja-ja noh, üldse need alustada kui mingit menetlust, siis ei tule kõne allagi, et ta kirjutaks üldse mingit avaldust politseile.”
(INT8)

„Aga mis kõige halvem selle asja juures on, siis see, et see vananimene vaatab sulle silma sisse ja ütleb, et kuidas ma oma lähedase vastu lähen, et ma ei taha ju tema elu halvaks teha.”
(INT9)

Vägivallatseja võib sõltuda ohvrast ning see võib suurendada vägivalla toimumise riski, samuti ka ohvri ja vägivallatseja kooselamine. Kohaliku omavalitsuse sotsiaaltöötaja selgitab, et juhul, kui on temani jõudnud vägivalla toimumise kohta info ja seda kontrollima minnakse, siis on ta tuvastanud, et paljudel juhtudel on eakas ja tema lähedane elanud koos ühises majapidamises, kus tavaliselt eluruum kuulub ohvrile ja vägivallatsejal puudub oma isiklik eluruum.

„Seal ongi siis probleemid joomise või mõne teise asja pärast /.../ seal on ka see majanduslik sõltuvus, et kuhu see eakas kaheksakümmend pluss ikka läheb oma kodust eksju (.) ja elataksegi koos.” (INT6)

Eakad on tunnistanud, ei soovi enda lähedast või hooldajat majast välja ajada ja sealhulgas ei soovi ka eakas ise enda kodust lahkuda, mistõttu see spetsialisti hinnangul juhtumite lahendamise eriti keeruliseks.

3.2.4 Kogukonnast tulenevad riskitegurid

Suureks vägivalla riskiteguriks on eaka sotsiaalne isolatsioon, kuna eakad ei osale aktiivselt ühiskonnaelus ja viibivad enamuse ajast kodus. Tugikeskuse töötaja sõnul eakad ise ka tihti tunnistanud olukorda, et neid pole enam ühiskonnas vaja ja neid ignoreeritakse. Eakatel puuduvad suhted naabruskonnas, mis suruvad nad sotsiaalsesse isolatsiooni.

„Kui teda ei ole ise piisavalt aktiivne ja ei leia endale eakaaslasi ja ei käi mingites seltsingutes, /.../ siis tegelikult neil on tegelikult ka ühiskonnas raske toime tulla.“ (INT1)

Teine osaleja lisab, et kuna arvatakse, et vanemaealistel inimestel puuduvad sotsiaalsed suhted, siis puudub ühiskonnas ka eakate vastu suunatud vägivald. Spetsialist tõdeb, et tihti arvatakse, et kui inimesel pensioniiga kätte jõuab, siis kaovad ära ka suhted teistega. Intervjueeritava sõnul võib see olla seotud sellega, et kuna eakad ei ole ise aktiivsed, võivad puududa ka ühiskonnas arusaamad, et eakate vastu suunatud vägivalda ühiskonnas eksisteerib ning see on jäänud seetõttu pigem tahaplaanile.

„Kui inimene jõuab mingisse vanusesse, siis teatud vanusegruppidest nagu üldse enam ei räägita (.) nagu näiteks eakate puhul, et nendel ei olegi nagu (.) noh, lähisuhtevägivalda sest neil ei ole ju suhteid.“ (INT3)

Paljud eakad elavad sotsiaalses isolatsioonis ning vanemaealised inimesed võivad haavatava seisundi tõttu langeda kergemini kuritegude ohvriks. Ühe intervjueeritava sõnul on see seotud üksindusega, et kui vanemaealistel puuduvad suhted teiste inimestega, on nad vastuvõtlikumad suhetele võõrastega. Politseitöötaja praktikas on ette tulnud olukordi, kus on aastaid räägitud ja meedias toodud näiteid petturitest, kuid siiski on nende poole pöördunud mitmed eakad, kes on langenud kelmuste ohvriks. Tihti see võib osaleja olla sõnul seotud olukorraga, et perekond ei käi eakat piisavalt vaatamas, kuid eakate jaoks on oluline suhelda, et tunda vähem üksindust.

„/.../ et neil on olemas lähiringkond, aga nad ei käi vaatamas ja siis vanemad inimesed võtavadki vastu mingisuguseid võõraid, kes näitab nende vastu hoolivust üles ja siis satuvad ohvriks.“ (INT9)

Teiselt poolt ei pruugi ka kogukond eakaid ise toetada, sest käesoleval ajal ei ole spetsialistidel õigus teavitada vägivalla juhtumitest naabreid ning ka naabrid ise ei oska märgata, et see vägivald nende endi silme all.

„/.../ see on ju tegelikult nende ümber, aga meie ei tohi neile öelda. See on see andmekaitse seadus /.../ see oleks väga suur asi, kui nad märkaksid ja teada annaksid sellest.”

(INT7)

Minu uurimuses osaleja nägi probleemina kolmandate osapooltele teavitamise õigust ja selline informatsioon avaldus intervjuust politseitöötajaga, kes räägib, et tema praktikas on ette tulnud olukordi, et kui nendeni jõuab info vägivalla toimepanekust, puudub neil õigus teavitada juhtumist kõrvalisi isikuid. Spetsialist selgitab, et kui näiteks naaber või lähedane sellest vägivalla juhtumitest oleksid teadlikud, oskaksid inimesed naabruskonnas ka rohkem märgata.

3.2.5 Sotsiaal-kultuurilisest tasandist tulenevad riskitegurid

Vanemaealistesse inimestesse võidakse ühiskonnas suhtuda negatiivselt ja vanemaealisi inimesi nähakse ühiskonnas kõrvalejäetuna. Spetsialistide juttudest selgus, et vanemaealised inimesed võivad olla ühiskonnas ebasoodsamas positsioonis, mistõttu võivad eakad langeda kergemini vägivalla ohvriks. Osaleja sõnul võidakse ühiskonnas arvata, et vanemaealisi on ühiskonnas palju ning nad ei suuda võrreldes teiste ühiskonnaliikmetega panustada sama palju ühiskonnaellu.

“Noh, et mis seal nagu ikka, et nad on oma elu ära elanud nagu üldse või miks nagu neile mingeid asju üldse luua, et nagu noortele.” (INT3)

Lisaks on tugikeskuse töötaja hinnangul karistused kohati leebed, mis kutsuvad esile vägivaldset käitumist. Osaleja sõnul tuleks üle vaadata karistusseadustik ning tuleks karmistada seadusi, et ühiskonnas eksisteeriks vähem vägivalda. Ta lisab, et praegused seadused on tehtud liialt leebeks, mis taastoodab ühiskonnas vägivalda. Paljudel juhtudel ei pruugi vägivallatseja reaalselt vanglakaristust saada, vaid see päädib tingimisi karistusega. Vägivallatseja ei pruugi spetsialisti hinnangul saada aru olukorra tõsidusest enne, kui on kandnud reaalselt vanglakaristust.

„/.../ ja siis ongi nii, et teevad küll midagi õudsat, aga vahest mõtled, et need seadused ka ei tule järgi, et aastaid-aastaid inimene kannatab mingisuguse terrori või vägivalla all ja siis saab keegi karistuse ainult mingi aastakese.” (INT1)

Minu uurimuses osaleja selgitab, et paljudel juhtudel võib olla vangla inimesele koht, kus tal võivad olla paremad elamistingimused kui vanglast väljas. See omakorda loob olukorra, kus vägivallatsejale ei tekita ebamugavust, kui peab vanglasse karistust kandma minema.

3.2.6 Võimalikud lahendused ühiskonnas

Ohvriabitöötaja nendib, et inimeste teadlikkuse tõstmine eakate vastu suunatud vägivalla teemadel on väga oluline. Spetsialisti sõnul puutuvad nemad enda igapäevatoos vägivalla teemaga kokku ja arvab, et tänu sellele oskab ta vägivalla teemadele rohkem tähelepanu pöörata, kuid eakate vastu suunatud vägivalla teemat tuleks siiski ka avalikkuses rohkem kajastada. Eakad, kes oma igapäevaelus vägivalda kogevad, ei tohiks vaikida vägivalla teemasid maha ning ei peaks kodus vägivalla all kannatama.

„Kui puutud nagu tööalaselt sellega kokku ja sa tead, et see on olemas, et tead neid lugusid ja mis seal taustal on, aga inimesed tänavalt, et ma ei usu, et nad sellele väga mõtlevad.”
(INT8)

Intervjueeritav rõhutab, et tavaliselt igasugused kampaaniad töötavad ja eakad vaatavad palju televiisorit ning kui seal räägitaks rohkem eakate vastu toime pandud vägivallast, siis tuleks kindlasti neid kannatanuid juurde, kes oskaksid kuhugi vägivalla puhul pöörduda. Spetsialist selgitab, et võibolla kui kohe ei julge inimene ise pöörduda, siis helistaks kasvõi mures naaber või lähedane. Lisaks ka see, kui inimene soovib esialgu jääda anonüümseks, saab ta vajaduse korral vähemalt enda mure ära räägitud.

Eakate vastu suunatud vägivalla teemade teadvustamine ühiskonnas on osalejate arvates oluline ning samuti tuleks keskenduda, et eakad julgeks rohkem tunnistada, et kogevad enda igapäevaelus vägivalda. Ühe spetsialisti arvates on see tugevalt seotud oma vanaduspõlve väärtustamisega ning tema arvates ei peaks ühegi eaka vanaduspõlv olema kannatuste rada, vaid pigem tuleks keskenduda asjaolule, et eakal on võimalus vanemas eas kogeda täisväärtuslikku vanaduspõlve ja vananemist. Eakate vastu suunatud vägivalla teadvustamine ühiskonnas on tugevasti osaleja sõnul seoses sellega, kuidas me ise sooviksime tulevikus vananeda.

„Et meie vanduspõlv oleks ikkagi ükskord väarikas ja need inimesed teadlikkust tõsta ja siis need inimesed, et kes täna vägivalla all kannatavad, et saaks ka abi ikkagi.” (INT1)

Üks osaleja toob välja, et põhjus võib peituda asjaolus, et Eesti ühiskonnas puudub eestkõneleja eakate vastu suunatud vägivalla teemadel ja nendib, et naistevastase vägivalla puhul on eestkõnelejaid ühiskonnas palju.

„Ja ka muidugi rohkem osatakse märgata ja reageerida sellele. /../ see võimaldaks ka julgustust eakatele, pöördumaks siis abi saamiseks.” (INT7)

Läbi eestkõneleja eakate vastu suunatud vägivalla teemadel võiks see julgustada kõiki vanemaealisi inimesi abi saamiseks pöörduma.

3.3 Abistamise võimalused nüüd ja tulevikus

Vesteldes spetsialistidega abistamise võimalustest, tulid nende juttudes esile käesoleva aja võimalused abistamise süsteemides, võimalikud kitsaskohad eaka abistamisel ning ettepanekud, kuidas tulevikus võiks eakaid toetada, kes oma igapäevaelus on vägivalda kogenud.

3.3.1 Käesoleva aja võimalused abistamise süsteemides

Vägivalda kogenul on võimalus abi saamiseks pöörduda mitmete asutuste poole, kelle eesmärgiks on vägivalla all kannatanuid abistada. Osalejate sõnul on politseil oluline roll vägivallajuhtumite lahendamisel, kuna tihti on politsei ainus abistav institutsioon, kelle poole on võimalus abi saamiseks pöörduda ööpäevaringselt. Uurimuses osalenu selgitab, et tavaliselt täidab politseitöötaja sündmuskohal perevägivägivalla infolehe ja kannatanu nõusoleku alusel edastatakse info ka ohvriabi töötajatele. Ohvriabiteenuse poole võivad pöörduda kõik, kes on langenud kuriteo ohvriks või kogenud vägivalda ning ohvriabi kaudu võimalik saada tuge ja abi ning nõu edasise käitumise osas. Spetsialist selgitab, et ohvriabiteenus on tavaliselt anonüümne ja paljudel juhtudel ei küsi ohvriabitöötajad kannatanult tema isikuandmeid, vaid nende peamine eesmärk on kannatanut abistada.

„Tegelikult on meil olemas ju perearstid, psühhiaatrid, sotsiaaltöötajad, ohvriabi, kriisitelefoni on meil (.) hoolekande spetsialistid, kuhu eakal võimalus siis” (INT6)

„No politsei on kindlasti esimene koht, kuhu kannatanu pöördub /.../ ohvriabi puhul on ka see, et võimaldatakse anonüümset helistamist ja oluline on see, et inimene saaks vastuse oma küsimusele ja realselt abi.” (INT4)

Lisaks Politsei- ja Piirivalveametile ja Ohvriabile on võimalus ka kannatanul pöörduda naiste tugikeskuse poole ning osaleja sõnul pöördub üha enam kannatanuid abi saamiseks tugikeskuse poole.

„Tugikeskus on üks võimalus, kuhu on eakal siis võimalus kohe abi saamiseks pöörduda, et seal me hea meelega kohe aitame kannatanuid, aga noh (.) ka kriisiabitelefon ju.” (INT5)

Teine uurimuses osaleja lisab, et sotsiaaltöötajateni jõuab info erinevate kanalite kaudu, selleks saab ühelt poolt olla näiteks naaber, kes on vägivallast teadlik ning soovib, et olukorda minnakse kontrollima, kuid samas pöörduvad ka teised asutused. Kohaliku omavalitsuse sotsiaaltöötaja teostab kodukülastuse ning selgitab tavaliselt välja inimese abivajaduse ning edasise sotsiaalhoolekandeline tegevuse.

„/.../ et hästi tihti ikkagi ka kohaliku omavalitsuse poole pöördatakse enda murede korral.” (INT7)

Vägivalla toimepanek vägivallatseja poolt on Eestis seadusega karistatav ning seda reguleerivad mitmed erinevad seadused. Minu uurimuses osaleja sõnul on positiivne tõdeda, et kui vägivallatseja võetakse vastutusele, siis kriminaalkaristus mingil määral distsiplineerib vägivallatsejat.

“/.../ kui see poeg või mees saab karistatud ja pannakse talle katseaeg ja alkoholikeeld ja käiaksegi kontrollimas kas ta on kaine või mitte, et see natuke kuidagi kaitseb seda eakat.” (INT1)

Esimese kriminaalkaristuse puhul võib vägivallatseja saada küll tingimisi karistuse, kuid paljudel juhtudel määratakse vägivallatsejale spetsialisti sõnul ka lisakohustusena alkoholikeeld. Teatud määral abistab see ka spetsialisti sõnul eakat, kes vägivalla all kannatab ning annab talle kindlustunde.

3.3.2 Võimalikud takistused ja lahendused abistavas süsteemis

Intervjueeritavate sõnul võivad tekkida abistamisel teatud kitsaskohad ning need on ühelt poolt sõltuvad vägivalla toimumise põhjustest ja ühiskonnas levinud arusaamadest, kuid lisaks töid osalejad eraldi välja uusi abistamise süsteemi lahendusi, mida võiks rakendada eakate abistamisel.

Käesoleval ajal on meil olemas Naiste Tugikeskused, kuhu on naistel võimalus abi saamiseks pöörduda, kuid sealjuures on ära unustatud mehed, kes samamoodi oma igapäevaelus võivad vägivalda kogeda. Minu uurimuses osaleja tõdeb, et üha enam pöördub nende poole ka meessoost kannatanuid ning selline informatsioon avaldus intervjuust ohvriabiga. Pöördumiste arv näitab selget vajadust, et abistamise võimaluste juures ei tohiks ära unustada meessoost kannatanuid ning teenuste väljaarendamisel tuleks sellele tähelepanu pöörata.

„Ja meil puudub meeste varjupaik. /.../ kui ma näiteks seda nädalat vaatan, siis mul on juba näiteks sellele nädalale neli meest.“ (INT8)

Paraku võib eakate abistamine sõltuda paljudest asjaoludest ning tugikeskuse töötaja räägib omast kogemusest ühe eaka näitel, kus oli eakale vaja leida eraturult üürikorter, kuid paljud üürikorterite omanikud ei soovi vanemaeliseid inimesi endale üüriliseks võtta. Spetsialisti sõnul tegi see eaka abistamise raskemaks ning olukord oli tema sõnul nii keeruline, sest ühelt poolt tuli eakas enda igapäevaeluga iseseisvalt toime, kuid koju ta jääda ei saanud. Intervjueeritava sõnul võiks eakatel olla selline vaheetapp kortermajade näol, mida seostab eelkõige kogukonnapõhise teenusega, kus vägivalla all kannatanud eakal on võimalus minna. Kortermajades elavad eakaid toetaksid töötajad, kuid siiski põhirõhk on iseseisval toimetulekul.

„Kui on olukord selline et nagu ma ütlen, et sellist vahepealset etappi neile nagu ei ole /.../ et nad ei ole otseselt hooldekodu kliendid, aga nad toimetavad oma igapäevaelu ja kogukonna elu ka, et neil on pilk peal eks.“ (INT1)

Süsteemid vägivalla all kannatanutele peaksid olema inimsõbralikud ja tõendite kogumise protsess tuleb teha kannatanutele võimalikult mugavaks, kuid spetsialisti sõnul on riigis veel vägivaldajuhtumite puhul teatud segadust ja tihti võib see olla üheks põhjuseks, miks inimesed ei julge eakad tunnistada, et nad enda igapäevaelus vägivalda kogevad. Intervjueeritava sõnu on tema praktikas olnud olukordi, kus kannatanu vajab pika kohtuprotsessi tõttu

psühholoogilist abi ning selgitab, et „öeldakse, et riik peab inimesele lähedale tulema, aga ikkagi ütleme, et inimene kuulatakse ühe inimese poolt üle, siis ta läheb järgmise juurde ja kuulatakse jälle üle.” (INT9). Ühe lahendusena näeb osaleja, et kannatanutele on loodud eraldi teenus nagu seda on tehtud lastele. Osaleja sõnul võiks olla loodud eraldi osakond, kus töötavad kõik erialaspetsialistid, kelle eesmärgiks on abistada vägivalda all kannatanuid.

Lisaks räägiti võimalustest muuta teenuseid taskukohasemaks ja kättesaadavamaks kõigile. Spetsialistide sõnul on paljud teenused veel eakate ja nende lähedaste jaoks liiga kallid ning tihti ei pruugi ainult eaka pensionist jätkuda, et selle eest tasuda. Kohaliku omavalitsuse- ja haigla sotsiaaltöötajad selgitavad, et praegune süsteem näeb ette, et suurema osa hooldekodu tasudest maksavad eakas ja tema lähedased, kuid paljudel inimestel ei ole majanduslikult võimalik selle eest täies mahus tasuda, võib see esile kutsuda olukorra, kus lähedasel ei ole võimalik eakat abistada parimal viisil.

„Kindlasti teenuseid inimese keskselt ja muidugi see ka, et on piirkonniti hästi suured erinevused, et selle võiks riiklikul tasandil üle vaadata.” (INT6)

„/.../ aga kui lähtuda sellest abivajajast, siis riiklikul tasandil võiks nagu muutuda nagu seda, olenemata siis sellest, kas tal on lähedased või ei ole, et ta saaks seda abi nii nagu ta soovib (.) et kui ta tahab olla kodus, mida enamuse eakatest tahab, et ta saaks siis ikkagi seal kodus enda abi.” (INT3)

Selleks, et eakad ennast üksildasena ei tunneks, võiks spetsialistide sõnul arendada ka vabatahtlike kaasamist ja võimaluse korral arendada tugiisikuteenust. Osaleja räägib, et kuna tänapäeval on paljude inimeste teadlikkus vägivallatsemadel tõusnud, sooviksid kindlasti palju rohkemad inimesed vabatahtliku töö raames kannatanuid abistada. Intervjueeritav selgitab, et *“näiteks seltsidaam, et sellel on väga suur roll, et keegi nagu teda kuulaks.”* (INT1). Teine osaleja lisab, et *“tugiisikute teenus ka, et tugiisikuid võiks oluliselt rohkem olla (.) et teinekord ka see, et kui tugiisik on sellele eakale määratud, siis ma arvan, et see nagu võimaldaks märgata ja sekkuda (.) et see vägivalda ei oleks nii palju seal kodus.”* (INT4).

Uurimuses osalejad leidsid, et on oluline keskenduda ka vägivallatsejale ning teha üheks võimaluseks on osaleja sõnul, et juhul kui vägivallatseja vägivalda kasutab, peaks alkoholivastane ravi olema sõltuvusprobleemide korral inimesele kohustuslik. Spetsialisti sõnul on tavaliselt olukord, kus *“alkohoolik ju ei tunnista enda probleemi ja ta ei lähe vabatahtlikult ravile (.) et tema ümber on ju kõik hästi. Et ümberringi kõik teised tunnevad*

ennast halvasti” (INT8). Kuna sõltuvusprobleemide põhjused võivad olla erinevad spetsialisti arvates olla erinevad, tuleks mingil määral toetada neid, kes sõltuvusprobleemide all kannatavad.

Teise lahendusena pakuti välja ka omastehooldajate toetamist, et ei peaks kannatama suure hoolduskoormuse tõttu. Uurimuses osaleja sõnul on pingeolukorras ka lähedase pere ja see võib omakorda esile kutsuda vägivaldset käitumist.

„Need pered, et need omastehooldajad ei peaks olema üksi nende kõigi oma muredega /.../ et see ei ole ju nii valdav ka, aga et kõikide omastehooldajate suhe oleks vägivaldne, aga seal on nagu kõik pingeolukorras ja sealt võib nagu väga kergelt minna, midagi juhtuda.” (INT2)

Ühe lahendusviisina näeb osaleja näiteks tugigruppe, kus osalejatel on võimalus jagada ühiseid muresid ning saada tuge ja vajadusel nõu. Sarnaselt viiakse interjueeritava sõnul läbi praegu tugigruppe dementsusega eakate lähedastele, kuid see on pigem rohkem spetsiifilisem, kuid tuge vajavad ka teised omastehooldajad, kes võivad olla stressis.

3.4 Ennetus- ja koostöö

Käesolevas alapeatükis käsitlen spetsialistide vahelist koostööd ja nende poolt tehtavat ennetustööd. Eestis teevad eakate vastu suunatud vägivalla teemadel omavahelist koostööd mitmed riigiasutused õiguskaitse, tervishoiu, sotsiaal- ja paljudes teistes valdkondades. Eakate vastu suunatud vägivalla juhtumitega tegelemisel erinevateks osapoolteks võivad olla enamasti politsei, ohvriabi, naiste tugikeskus, sotsiaal- ja hoolekandetöötajad, prokurör, psühhiaatrid ja/või teised tervishoiutöötajad.

Vägivalla levikust on saadud aastate jooksul märksa parem ülevaade, mis tõttu on eakate vastu suunatud vägivallaga tegelemine muutunud erinevatele koostööpartneritele prioriteetsemaks. Minu uurimuses osaleja räägib, et kui ta soovis mitmeid aastaid tagasi ühe eakate vastu suunatud vägivalla juhtumi asjus kontakteeruda politsei ja prokuratuuriga ja vähese töökogemuse tõttu puudus tal teadlikkus juhtumite lahendamise osas, võib järeldada, ta lootis näha suuremat huvi teiste ametkondade poolt ning et erinevad osapooled võtaksid juhtumit prioriteedina. Ta tundis, et konkreetse juhtumi puhul ei tulnud talle nii palju juhendamist ja tuge, kui ta oleks lootnud.

„Et ainult varasemalt oli üks väärkohtlemise juhtum ühe lapsega (..) ja seal oli nagu selgem see reeglistik ja kuidas seal nagu politsei ja prokuratuur ikkagi nagu sekkusid koheselt /.../ ma ei taha midagi halvasti öelda, aga nad ei olnud sellega tegelema ja seda enam, et nad kuulasid inimese ära ja ta ei rääkinud neile mitte midagi. Et see oli väga-väga (..) raske.”
(INT2)

Kui varasemalt võis selgitustöö tegemine erinevatele spetsialistidele võtta rohkem aega, siis praegu on spetsialistide hoiakud vägivalla ja ühiskonna kontekstis muutunud. Käesoleval ajal on tugikeskuse töötaja sõnul vägivalla juhtumitega tegelemine muutunud kõikide osapoolte jaoks palju prioriteetsemaks, mis lihtsustab ka eakate vastu suunatud vägivalla teemadel koostööd erinevate osapoolte vahel.

„Tegelikult viimasel ajal võtad telefoni ja räägid perearsti või ükskõik kellega, et tegelikult mõistavad ja saavad aru, et ole enam sellist asja, et pead hakkama veenma, et emotsionaalne vägivald on nüüd see ja see. Nad ikka teavad juba ja on ikkagi, õnneks ei ole minul küll ühtegi inimest, kes oleks olnud, et ma ei tee koostööd. Kõik sotsiaalosakonnas, arstid, ükskõik kuhu helistad.” (INT5)

Eelkõige toodi välja, et väga tihe on olnud eelkõige just teabe vahetamine erinevate ametkondade vahel, sest ohvriabitöötaja sõnul ei piisa paljudel juhtudel ainult ühe ametniku kaasamisest, vaid on vajalik, et erinevad osapooled arutleksid ja tooksid välja võimalikke lahendusvariante, kuidas oleks võimalik kannatanut abistada parimal viisil. Spetsialisti sõnul eeldab see kannatanu poolt teatud nõusolekut, et erinevaid spetsialiste oleks võimalik juhtumisse kaasata. Intervjueeritava sõnul on tulnud tema töös ette olukordi, kus kannatanu ei ole andnud enda nõusolekut ning sellistel juhtudel on olnud koostöö ja abi pakkumine olnud väga keeruline. Kahtlemata on ametnike jaoks oluline, et kannatanuga tekiks usalduslik suhe, et vägivalla all kannatanu mõistaks koostöö vajalikkust ja et teda saaks abistada talle parimal viisil.

„/.../ ja see olukord ongi hästi raske, et seal on teisi sotsiaalseid probleeme, mida meie lahendada ei saa, aga mida me saame, siis et jõustada ja leida mingeid lahendusi ja kaasata teisi spetsialiste.” (INT4)

Teabe vahetamise juures on olulised ka koostöökohtumised erinevate osapoolte vahel. Intervjueeritava sõnul on eakate vastu suunatud vägivalla juhtumite kokkusaamisi erinevate osapoolte vahel juba toimunud, kuid tema sõnul ei ole see veel nii tavapärane ning need

võiksid toimida samamoodi nagu seda laste- ja naistevastase vägivalla puhul. Minu uurimuses osalenud kohaliku omavalitsuse sotsiaaltöötaja toob välja, et käesoleval ajal on loodud mitmeid võimalusi ja lahendusi, kuidas eakaid abistada, kuid küsimus on pigem praktika ja koostöö sisus. Koostöökohtumised võiksid osaleja sõnul olla väga läbimõtestatud tegutsemine, et koostööpartnerid teaksid, kuidas toimetada eakate vastu suunatud vägivalla teemadel. Spetsialist selgitab, et kui ta mõtleb näiteks ühele haldusüksusele nagu näiteks kohalik omavalitsus, siis käesoleval ajal ei ole loodud meeskondi, kes oleks konkreetselt ühe linna eestvedajad, kes tegelevad ühes konkreetses Eestimaa linnas või piirkonnas eakate vastu suunatud vägivalla teemadega. Spetsialisti sõnul võiks olla igas linnas/piirkonnas näiteks eakate vastu suunatud vägivalla teemade eestvedaja või spetsialiseerunud ekspertgrupp ning seda teaksid siis kõik, kes oma igapäevatöös eakate vastu suunatud vägivalla teemadega kokku puutuvad. Spetsialisti sõnul tuleks läbi mõtestada, kuidas saaksid erinevad osapooled koos toimida, mis on iga koostööpartneri roll ning selle abil saaks kokku leppida ühised eesmärgid. Intervjueeritav toob näite Hollandist, kus on tema sõnul eakate vastu suunatud vägivalla ohvrite abistamine väga läbi mõtestatud ja on loodud eraldi meeskonnad eakate mitmekülgseks abistamiseks.

„See sõltub ka ressursist, et kui palju spetsialistidel aega on ja millega see juhtum nagu lõppeb. /.../ seal on ikkagi süsteemid, noh nii palju kui mina olen kursis, et süsteemid on ikkagi väga paigas, et kuidas nende asjadega tegeleda ja kui ma neid artikleid nagu just eakate vastase vägivalla koha pealt, siis (...) noh seal on alati käsiraamatud ja koolitused olemas, on olemas mingisuguse haldusüksuse tasandil olemas meeskonnad, kes siis tegelevad nende küsimustega ja kes on koolitatud. /.../ just sellisel kohalikul tasandil on selline tuumik olemas, et kes nende asjadega tegelevad ja kuidas edasi toimetada.” (INT2)

Häid praktikaid välismaalt koostööde osas on kindlasti veelgi, kuid osaleja leiab, et kindlasti saab neid rakendada ka Eesti ühiskonnas.

Parim viis ennetada eakate vastu toime pandud vägivalda, on ära hoida eakat kahjustavat olukorda. Uurimuses osaleja selgitab, *“et ennetus on hästi palju parem tegevus kui tegeleda tagajärgedega ja nagu-nagu tuulelohe peadega võitlus, et selles mõttes jah.” (INT8)*. Seetõttu on tähtis probleeme võimalikult varakult ära tunda ja õigeaegselt sekkuda. Pean oluliseks mainida, et intervjuude puhul joonistus välja teatud määral tehtav ennetustöö, kuid see sõltub eelkõige inimese enda ametikohast ja töö sisust.

Ohvriabitöötaja tõdeb, et kogu nende igapäevatöö on pigem ennetusliku poolega ja toob välja, et ennetustöö algab juba koostööst teiste ametkondadega, inimeste teadlikkuse tõstmisega abi saamise võimalustest, info jagamisest ning samamoodi ka see, kui käiakse kodudes rääkimas. Uurimuses osaleja usub, et kui ikkagi ametnikud sekkuvad juhtumisse, siis vägivallatseja on teadlik, et erinevad osapooled on olukorrast teadlikud ning see hoiab kindlasti ka teatud määral vägivallatsejat tagasi. Intervjueeritava sõnul võib olla mõju väga erineva ajaga, see võib mõjuda vägivallatsejale mitmeid päevi või tunde, kuid ka see on oluline.

„Niiöelda need suhtlused ametkondadega ja kõik muu on siiski kõik ennetava iseloomuga. Ja need ka, et me käime ja räägime nende inimestega, sest et see on ju kõik selline ennetustöö selles mõttes.” (INT4)

Kohaliku omavalitsuse sotsiaaltöötaja lisab, et juhtumite raames viivad nad läbi küll palju nõustamistööd, mis on ennetusliku poolega, kuid sellist sisulist tööd eakate vastu suunatud vägivalla ennetusteemadel on olnud pigem vähe. Seda seostab eelkõige põhjusega, et põhirõhk igapäevatöös on natuke teine ning ennetusega selle poole pealt tegeleb tema sõnul pigem Tervise Arengu instituut.

„Eakate vastase vägivalla ennetustööga, et kui mõned infomaterjalid on, siis me ikka jagame neid, kui me saame teistelt koostööpartneritelt neid.“ (INT6)

Kokkuvõtlikult saab öelda, et minu intervjueeritavate arvates on eakate vastu suunatud vägivalla teemadel oluline teha erinevatel ametkondadel ennetustööd, kuid kindlasti sõltub see eelkõige spetsialistide enda ametist ja organisatsioonist, kus inimene töötab.

IV PEATÜKK: ARUTELU

Minu magistritöö eesmärk on anda ülevaade spetsialistide käsitustest eakate vastu suunatud vägivalda teemadel. Eesmärgi saavutamiseks püstitasin kolm uurimisküsimust: kuidas tõlgendavad spetsialistid eakate vastu suunatud vägivalda; milliseid probleeme ja lahendusi näevad spetsialistid eakate vastu suunatud vägivaldajuhtumite käsitlemisel; milliseid abistamise ja koostöö võimalusi näevad spetsialistid eakate vastu suunatud vägivalda teemadel. Järgnevas peatükis arutlen erinevate mõtete ning seoste üle, milleni uurimistulemusi analüüsid jõudsin.

Minu intervjuudes osalesid erinevad õiguskaitse, tervishoiu- ja sotsiaalvaldkonna spetsialistid, kes puutuvad enda igapäevatoos kokku eakate vastu suunatud vägivalda teemadega. Intervjuudest selgus, et siiski iga spetsialisti kogemused eakate vastu suunatud vägivalda teemadel on erinevad, kuid siiski nende arvamused ühinesid paljudel teemadel.

Spetsialistide tõlgendused eakate vastu suunatud vägivallast

Intervjuus osalenud spetsialistid tõid välja, et igasugusele vägivaldale ühiskonnas puudub õigustus. Ühiskonna kui terviku seisukohast on vägivaldne käitumine deviantne, normist kõrvalekalduv nähtus, mis kuulub karistamisele (Allaste ja Võõbus, 2008). Spetsialistid tõid välja, et kui rääkida üleüldisest vägivallast ühiskonnas, siis meist igaüks võib kogeda seda erinevatel viisidel, näiteks töökohal või kasvõi tänaval. Lisaks esineb spetsialistide sõnul vägivalda erinevates suhetes olles ning enamasti toimub see kahe või enama inimese vahel ning tavaliselt on see tahtlik teisele inimesele haiget tegemine.

Vägivaldale iseloomulikuks liikideks rõhustasid intervjuueeritavad enamasti küll füüsilise ja emotsionaalse vägivaldaga tegelemise osatähtsust, kuid kinnitasid, et nende igapäevatoos on esinenud selgelt ka teisi vägivaldaliike. Füüsiline vägivald on kõige kergemini ära tuntav vägivalda vorm, kuna ohvril on sageli nähtavad füüsilised kahjustused (Laan jt, 2012). Emotsionaalse vägivalda puhul tõid osalejad välja, et emotsionaalset vägivalda esineb kõige enam ning tihti on seda raskem avastada. Yon jt (2017) on läbi viinud uurimuse, mille tulemustest selgub, et kõige enam kogevad eakad just emotsionaalset vägivalda (11,6%). Emotsionaalne vägivald võib jääda tõenäoliselt kõige rohkem tähelepanuta, sest puudub ühine arusaam selle mõistmiseks ning ohvrid võivad pidada teatud käitumisviise normaalsuseks, mistõttu nad ei pruugi aru saada, kui nende peal vägivalda kasutatakse.

Intervjuudest selgus, et vastajad on oma igapäevatöös mitmeid kordi kokku puutunud majandusliku vägivallaga ning seda võib esineda rohkem, kui sellest teadlikud ollakse. Majanduslikku vägivalda eaka suhtes võib kahtlustada, kui eakal puudub ülevaade enda rahaasjadest. Quinn ja Tonita (1997) toovad välja, et majanduslik vägivald eaka suhtes võib alata alates eakalt raha ära võtmisega kuni eaka sundimisega isikliku vara ümberkirjutamisele vägivallatsejale. Spetsialistide sõnul ei pruugi eakas arugi saada, et neid väärkoheldakse, sest arvavad, et tehingud lähevad õigesse kohta. Üllatav asjaolu oli minu jaoks, et ainult üks osaleja mainis eraldi hooletusse jätmist. Siit võib järeldada, et spetsialistidel võib varasemalt puududa kokkupuude antud vägivallaliigiga, mistõttu ei osanud intervjuueeritavad sellele tähelepanu pöörata.

Osalejate vastustest selgus, et vägivalda on eksisteerinud ühiskonnas ammustest aegadest, kuid koos ühiskonna üldise arenguga on arenenud ka inimeste teadlikkus oma õigustest ning võimalusest õiguste rikkumise kaitseks välja astuda. Kuigi vägivallast levikust ühiskonnas on saadud aastate jooksul märksa parem ülevaade, räägitakse intervjuueeritavate sõnul lähisuhtevägivalla juhtumitest eelkõige kas naiste või laste vastu toime pandud vägivallast. Vägivalla kontekstis on ära unustatud eakad, kes samamoodi võivad enda igapäevaelus vägivalda kogeda. Esimene teaduslik artikkel ilmus aastal 1975, mis pööras tähelepanu eakate vastu suunatud vägivallale kui eriliigile, näitab, et eakate vastu suunatud vägivald on ühiskonnas võrdlemisi uus „sotsiaalne probleem“, millega tuleb tegeleda (Baker, 1975).

Võimalikud probleemid ja lahendused eakate vastu suunatud vägivallajuhtumite käsitlemisel

Minu uurimuses osalenud spetsialistide hinnangul ei ole olemas kindlat tegurit või põhjust, mis kutsub esile vägivalda, vaid igit juhtumit tuleb vaadelda komplekselt, arvestades iga juhtumi eripärasid. Intervjuueeritavate juttudes tuli esile eakate vastu suunatud vägivalla esinemise põhjuseid, mida on võimalik vaadelda läbi ökoloogilise mudeli. Ökoloogiline mudel uurib vägivalda läbi individuaalsete, suhtevaheliste, kogukondlike ja ühiskondlike tegurite nende koostoime tulemuse tasandil (Heise, 1998).

Osalejate juttudest jäi mulje, et vanemas eas võib inimestel tekkida halb tervis, eakad võivad muutuda nõrgaks ning seetõttu võib puududa vanemaealistel ka igasugune võime vägivallale vastu hakata. Tulviste (2016) selgitab, et vananemisega käivad paratamatult kaasas mitmed füüsilised, psühholoogilised ja sotsiaalsed muutused. Podnieks ja Thomas (2017) lisavad, et füsioloogilise võimekuse ja vaimse tervise halvenemisega võivad vanemad inimesed muutuda

haavatavamaks. Erinevate terviseprobleemide tõttu on eakatel raskendatud igapäevaeluga toimetulek, nad on rohkem haavatavad ning seetõttu võivad eakad langeda kergemini vägivalda ohvriks.

Surm on teema, mis puudutab läbivalt kõiki inimesi, kuid tihti vanemas eas võib surmale mõtlemine ja selle tajumine olla varasemast erinev. Intervjuude tulemustest selgus, et eakate sihtgruppi eristab selgelt just surma mõtestamise ja selle tajumine. Moody (1986) selgitab, et vanaduspõlv on tavaliselt viimane elufaas, kus tavaliselt eakas koondab oma senise elukogemuse ja elu üheks tervikuks. Intervjuude analüüs näitas, et vanemaealised võivad mingil ajahetkel väärkohtlemisele alla anda, leppida olukorraga ning seostada seda eelkõige enda surmaga.

Lisaks rääkisid osalejad, et eakad võivad tunda hirmu ja kartust, mis võib järgneda sellele, kui keegi peaks nende olukorrast teada saama. Beaulaurier, Dunlop, Newman ja Seff (2005) selgitavad, et eakatel esineb enesesüüdistamist, nad võivad tunda ennast jõuetu ja lootusetuna ning ei oska vägivaldast väljuda. Lisaks on vägivalda kogenud eakatel vajadus kaitsta perekonda ja hoida kuritarvitamist teiste eest saladuses (Beaulaurier jt, 2005). Eakas mureseb suhete pärast lähedastega, mistõttu ei pruugi nad tunnistada, et kogevad enda igapäevaelus vägivalda. See võib olla tugevalt seotud asjaoluga, et lähedastega suhted võivad olla eaka jaoks väga määrava tähtsusega.

Minu uurimuses osalenud spetsialistid välja tõid välja, et käesoleval ajal on paljud eakate lähedased olukorras, kus peavad kandma hoolt enda lähedase eest. Perekonnaseaduse (2018) § 96 kohaselt hoolduse pakkumine ja korraldamine pereliikme kanda ning ülalpidamist on kohustatud andma täisealised esimese ja teise astme ülenejad ja alanejad sugulased. Minu uurimuses spetsialistide sõnul see tekitab kindlasti hooldajatele omajagu stressi, mis võib omakorda põhjustada vägivaldset käitumist eaka suhtes. Bavel jt (2010) nimetavad seda hooldaja stressiteooriaks, mille kohaselt viib eaka vastu toime pandud vägivaldani stress, mis tekib pereliikmel, kes peab eaka eest hoolitsema, kuid ei suuda hoolduskoormusega toime tulla. Minu uurimuses osalenud spetsialist selgitab, et hooldajate ettekujutus hooldusest võib olla hoopis midagi muud kui on tegelikkus ning seetõttu võib hooldajal tekkida abitus, pettumus ja meeleheide, mis võib anda sisendi või põhjuse saada väärkohtlejaks.

Minu uurimuses osalenud spetsialist rääkis, et laps võib tulevikus vägivaldse mustri üle võtta, kui ta on üles kasvanud perekonnas, kus näiteks isa on ema suhtes vägivalda kasutanud. Linno jt (2011b) selgitavad, et vägivaldset käitumist saab vaadelda kui sotsiaalselt õpituna. Sotsiaalse õppimise teooria kohaselt ei sünni inimesed kalduvusega käituda vägivaldselt, vaid nad õpivad vägivaldseid käitumismustreid elukogemuste ja ümbritseva keskkonna kaudu (Bell ja Naugle 2008, Gosselin 2005 viidatud Linno jt 2011b kaudu). Autorid selgitavad, et lapsed õpivad rolle ja suhtlemismustreid ühiskonna poolt aktsepteeritud ja/või vanemate käitumist jälgendades.

Uurimuses osalejad tõid välja, et kui tavalises paarisuhtes võib kannatanu vägivaldsest suhtest lahkuda, siis eakate vastu suunatud vägivalda teemadel teeb mõnevõrra keerulisemaks olukorra just tugev põlvkondadevahelises, ehk teisisõnu sugulusside. Intervjuude analüüs näitas, et spetsialistid keskendusid enda lugudes situatsioonidele, kus tihti on olnud väärkohtlejaks eaka iseenda laps. Eakad hindavad traditsioonilisi väärtusi, kindlaid soorolle ning kipuvad olema rohkem alistunud peretraditsioonidele vaatamata vägivaldale (Band-Winterstein, 2015). Eakad ei ole nõus oma lähedaste vastu tunnistama ja näevad probleeme pigem iseendas. Quinn ja Tomita (1997) selgitavad, et eakas võib tunda häbi, et on üles kasvatanud lapse, kes võib talle haiget teha.

Minu uurimuses spetsialistide juttudest selgus, et vanemaealised inimesed võivad olla ühiskonnas ebasoodsamas positsioonis. Tulviste (2016) sõnul räägitakse ühelt poolt vananemisest negatiivsete omaduste poolest, et vanad inimesed on pigem abitud, nõrgad, kurdid, haiged, ebakompetentsed ning nad unustavad kõike. Osalejate sõnul võidakse ühiskonnas arvata, et vanemaealised on oma elu ära elanud, neid on ühiskonnas palju ning nad ei suuda võrreldes teiste ühiskonnaliikmetega panustada sama palju ühiskonnaellu.

Võimalike lahendusviisidena näevad uurimuses osalejad, et eakate vastu suunatud vägivalda teemade puhul tuleb näidata üles rohkem ühiskonna poolt selle teadvustamist, eakate paremat kaasamist ühiskonnaellu ja näitama üles rohkem hoolimist. See on tugevasti seoses sellega, kuidas me ise sooviksime tulevikus vananeda ning sellele tuleks keskenduda juba praegu. Me elame vananevas ühiskonnas ning eakate arv kasvab iga aastaga ning ühiskond peab sellega toime tulema. Cylus, Figueras ja Normand (2019) toonitavad, et pensioniikka jõudmine ei tähenda veel, et inimene koheselt haigestub või pikaajalist hooldust vajab. Autorite sõnul panustavad eakad ühiskonda ka peale pensioniikka jõudmist, jätkades töötamist, olles tarbija,

hoolitsedes eakaaslaste eest või hoides lapselapsi, võimaldades seeläbi nooremal põlvkonnal aktiivselt tööturul osaleda. Eakate ressurss ei seisne mitte ainult selles, et nad saavad veel töötada, tegeleda vabatahtliku tööga või maksta teenuseid ja tooteid tarbides, vaid ka selles, mida ei ole lihtne rahasse ümber arvestada (Palmore, 1999). Autori sõnul seisneb eakate ressurss lisaks võimes jagada elutarkust ja teadmisi vananemise kohta, juhendada ja toetada emotsionaalselt noori, rääkimata rahulolust, mida pakuvad inimestele põlvkondadevahelised suhted. Rahvastiku vananemine ja vanemaealiste osakaalu kasv ühiskonnas kohustab riike hindama ja muutma oma seniseid sotsiaalpoliitilisi ja majanduslikke suundi, et tagada omaühiskondade jätkusuutlik sotsiaalmajanduslik areng (Aktiivsena vananemise arengukava 2013-2020). Eakate osakaal rahvastikus on tõusmas, mis tähendab seda, et tõuseb ka vajadus vanemaealisi ühiskonnas märgata, neid kaasata igapäevaellu ja nendega arvestada. Läbi eakate parema kaasamise ühiskonnaellu muutuksid eakad täisväärtuslikeks ühiskonnaliikmeteks ning selle tulemusena hakkaks ka ülejäänud ühiskond nägema, et eakad on täieõiguslikud ühiskonnaliikmed, mitte pelgalt vaid haavatavad ja oma igapäevaelus jõuetud. Tänu paremale märkamisele muutuksid ka kõik teised teemad, mis vanemaealisi puudutavad, üha enam nähtavaks ühiskonnas, sh ka eakate vastu suunatud vägivald.

Abistamise ja koostöö võimalused

Vägivalda kogenud eakal on võimalus pöörduda abi saamiseks mitmete asutuste poole, kelle eesmärgiks on vägivalla all kannatanuid abistada. Enamasti toodi välja intervjueeritavate poolt, et politsei on esmane koht, kuhu inimesed pöörduvad, kuid lisaks sellele räägiti ka Ohvriabist, Naiste Tugikeskusest ja kohalikust omavalitsusest, kes vägivalla all kannatanuid abistavad.

Kõik intervjueeritavad tõid välja, et paljudel juhtudel ei ole olemas ühtset abistamise meetet, mille alusel eakaid abistada ning harvad ei ole olukorrad, kus puuduvad käesoleval ajal võimalused eaka abistamiseks. Vägivalla all kannatanud naistel on võimalus pöörduda abi ajutise peavarju saamiseks Naiste tugikeskuse poole, kuid käesoleval ajal puudub meeste jaoks eraldi loodud teenus, mis pakuks ka neile vajalikke tugiteenuseid. Nagu ka intervjuude analüüs näitas, on üha enam vägivalla all kannatajateks ka mehed ning tulevikus tuleks tähelepanu teenuste arendamisel pöörata ka vägivalla alla kannatanud meestele. Samuti räägiti, et süsteemid peaksid olema inimsõbralikud ja kannatanutele tuleks teha tõendite kogumisel protsess võimalikult mugavaks. Ühe lahendusena rääkis üks osaleja sarnasest teenusest vägivalla all kannatanutele nagu seda on praegu lastemajateenus, mida pakutakse

seksuaalselt väärkoheldud või selle kahtlusega laste abistamiseks. Sotsiaalkindlustusameti (i.a) kodulehekülje sõnul töötavad lastemajateenuse osutamiseks lapse heaolu nimel koos erinevad spetsialistid nagu lastekaitsetöötaja, politsei, prokurör, psühholoog ja paljud teised ning selle teenuse meeskond hindab lapse tervislikku ja sotsiaalset olukorda ja edasist abivajadust, viib läbi juhtumi lahendamiseks vajalikud uurimistoimingud ning pakub lapsele vajalikku abi (Lastemaja, i.a). Usun, et see on sarnaselt lastemajateenusega ühe lahendusviisina kindlasti hea variant, kuhu vägivalla all kannatanud eakatel oleks võimalus pöörduda, kuid kindlasti tuleks väga läbi mõtestada, millisel moel on võimalus eakaid toetada.

Lisaks räägiti võimalusest muuta praeguseid teenuseid eakatele palju taskukohasemaks, sest paljud teenused veel eakate ja nende lähedaste jaoks liiga kallid ning tihti ei pruugi ainult eaka pensionist jätkuda, et selle eest tasuda. Töötades ise igapäevaselt kohalikus omavalitsuses, pean tunnistama, et olen enda igapäevatöös tundnud samu mõtteid ja tundeid. Leian, et intervjueeritavate juttudes esile toodud võimalikud abistamismeetmed tulevikus on väga olulised, sest just need annavad parema võimaluse eakate vastu suunatud vägivalda tulevikus ennetada.

Eakate vastu suunatud vägivalla juhtumite lahendamisel ei ole võimalik enamikel juhtudel probleemi lahendada vaid ühe asutuse raames, vaid väga tihti on vajalik koostöö teiste spetsialistidega. Osalejate sõnul on kõikidel juhtudel erinevate ametkondade koostöö eesmärgiks eaka abistamine ja tema toetamine igapäevaeluga toimetulekul. Eelkõige loodi koostööst mulje, et see on eelkõige just teabe vahetamine erinevate ametkondade vahel, kuid koostöökohtumisi eakate vastu suunatud vägivalla teemadel on olnud vähe. Leiti, et tuleks väga läbi mõtestada tegutsemise raamistik, kuidas oleks võimalik ühtse meeskonnana toimida ning ühe osaleja sõnul võiks luua igasse linna teatud ekspertgrupp, kes tegeleb eakate vastu suunatud vägivalla teemadega antud linnas. Minu uurimuses osalenud intervjueeritavate arvates on eakate vastu suunatud vägivalla teemadel oluline teha erinevatel ametkondadel ennetustööd, kuid pean oluliseks mainida, et kuna käesolevas töös osalesid erinevate valdkondade spetsialistid, sõltub see eelkõige spetsialistide enda ametist ja organisatsioonist, kus inimene töötab.

Vägivalla ennetamise strateegia aastateks 2015-2020 toob välja, et kuigi vägivalla levikust on aastate jooksul saadud märksa parem ülevaade, puudub täpsem ülevaade siiski eakate vastu toime pandud vägivallast. Riiklik strateegia toob küll välja, et puudub täpsem ülevaade, kuid konkreetseid meetmeid vägivalla ennetamise, märkamise ja tagajärgedega tegelemiseks ei ole

välja toodud, mis on minu hinnangul natuke murettekitav. Ühelt poolt nähakse, et asjaga tuleb tegeleda, kuid puuduvad konkreetsed meetmed, kuidas eakaid abistada. Käesoleval ajal on meil olemas pinnapealsed teadmised, mille põhjalt saaks edasi minna eakate vastu suunatud vägivalla teemade süvitsi minekuga. Töötades ise igapäevaselt kohalikus omavalitsuses sotsiaaltöötajana, on minu töös tulnud ette olukordi, kus vägivald justkui jääbki korduma ning see näitab, et praegusel kujul süsteem kahjuks ei toimi. Seega leian, et tuleks viia läbi riiklikul tasandil asjakohaseid uuringuid, et saada parem ülevaade eakate vastu suunatud vägivalla levikust ühiskonnas, tänu millele on riikidel lihtsam tegeleda ennetus- ja arengusuundade välja töötamisega. Kui on olemas teadlikkus eakate vastu suunatud vägivalla teemadel, on ühiskond suuteline leidma ka paremaid lahendusi.

KOKKUVÕTE JA JÄRELDUSED

Minu magistritöö eesmärgiks oli anda ülevaade spetsialistide käsitustest eakate vastu suunatud vägivalla teemadel. Magistritöö “Eakate vastu suunatud vägivald: ohvritega töötavate spetsialistide käsitused” teema on aktuaalne, kuna ühiskonnas pööratakse varasemast enam tähelepanu vägivalla ennetamisele ja tõkestamisele. Ohvritega töötavad spetsialistid puutuvad enda igapäevatöös kokkuvägivalla teemadega ning spetsialistide arvamused ja seisukohad mõjutavad oluliselt nende tööd, seetõttu oli oluline aru saada, millisena mõistavad spetsialistid eakate vastu suunatud vägivalda. Spetsialistide käsitused on olulised, et näha teema uurimise vajalikkust laiemalt ja võimalusel anda sisendi sotsiaalpoliitilise konteksti arendamiseks.

Töö eesmärgi saavutamiseks püstitasin kolm uurimisküsimust:

- Kuidas tõlgendavad spetsialistid eakate vastu suunatud vägivalda?
- Milliseid probleeme ja lahendusi näevad spetsialistid eakate vastu suunatud vägivallajuhtumite käsitlemisel?
- Milliseid abistamise ja koostöö võimalusi näevad spetsialistid eakate vastu suunatud vägivallaga töötamisel?

Magistritöö uurimuse tulemused näitavad, kui oluline ja vajalik on ka tulevikus tegeleda eakate vastu suunatud vägivalla teemadega.

Osalejad tõid oma tõlgendustes eakate vastu suunatud vägivalla teemadel välja, et igasugusele vägivallale ühiskonnas puudub õigustus ning tõid välja erinevaid vägivallaliike, mida eakate vastu suunatud vägivald endas sisaldab. Saadud tulemuste põhjalikust analüüsist selgus, et eakaid, kes nende poole pöörduvad, on siiski veel vähe, kuid eakate vastu suunatud vägivalla teema on uurimuses osalejate sõnul ühiskonnas oluline. Tulemused näitasid, et kuigi vägivallast levikust ühiskonnas on saadud aastate jooksul märksa parem ülevaade, räägitakse intervjueeritavate sõnul lähisuhtevägivalla juhtumitest eelkõige kas naiste või laste vastu toime pandud vägivallast ning on ära unustatud eakad, kes samamoodi võivad enda igapäevaelus vägivalda kogeda.

Uurimuses osalejad tõid oma juttudes esile, et eakate vastu suunatud vägivald on mitmetasandiline probleem, mis koosneb erinevate tegurite ja põhjuste kombinatsioonist. Spetsialistid rääkisid enim väljakutsetest, mis on mõjutatud nii indiviidi, perekonna, kogukonna kui ka ühiskonna tasandist ning nõustasid, et kõikidel tasanditel tuleks ühiskonnas rohkem tähelepanu pöörata, et ühiskonnas eksisteeriks vähem eakate vastu toime pandud vägivalda. Võimalike lahendusviisidena näevad uurimuses osalejad, et eakate vastu suunatud vägivalda teemade puhul tuleb näidata üles rohkem ühiskonna poolt selle teadvustamist, märkamist ja eakate paremat kaasamist ühiskonnaellu.

Osalejad rääkisid käesoleva aja abistamise võimalustest ning nagu ka osalejate tulemustest selgus, puuduvad osati käesoleval ajal võimalused eaka mitmekülgseks abistamiseks. Selle tulemusena pakkusid spetsialistid välja erinevaid abistamise meetmeid, mida võiks tulevikus kasutusele võtta, et vägivalda all kannatanuid abistada. Lisaks selgus tulemustest, et eakate vastu suunatud vägivalda juhtumite lahendamisel ei ole võimalik enamikel juhtudel probleemi lahendada vaid ühe asutuse raames, vaid väga tihti on vajalik koostöö ka teiste spetsialistidega. Eakate vastu suunatud vägivaldajuhtumite ennetamise kohta tõdeti, et ka kaudselt on spetsialistide igapäevatöö ennetava iseloomuga, kuid tihti puudub spetsialistidel ressursid, et tegeleda süvendatult vägivalda all kannatanud ohvritega ning just seetõttu, et uurimuses osalejate igapäevatöö sisu mõnevõrra erineb ja see sõltub eelkõige spetsialisti enda ametist ja organisatsioonist, kus inimene töötab.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et eakate vastu suunatud vägivalda käsitlemine on teema, mis vajab ka tulevikus rohkemat läbimõtestamist ja täiendavat edasiuurimist. Lähtuvalt tulemustest teen mõned ettepanekud eakate vastu suunatud vägivalda paremaks ennetuseks ja arendamiseks:

- Viia läbi riiklikul tasandil asjakohaseid uuringuid, et saada parem ülevaade eakate vastu suunatud vägivalda levikust ühiskonnas, tänu millele on riikidel lihtsam tegeleda ennetus- ja arengusuundade välja töötamisega
- Tõsta ühiskonna teadlikkust probleemi olemasolust läbi erinevate koolituste, tugiprogrammide ja ärgitada inimesi rohkem märkama ja teavitama

KASUTATUD KIRJANDUS

1. *Ageing and health* (2018b). World Health Organisation. Kasutatud 12.04.2020
<https://www.who.int/en/news-room/fact-sheets/detail/ageing-and-health>
2. Aktiivsena vananemise arengukava 2013-2020. (2013). Sotsiaalministeerium.
Kasutatud 03.05.2020 https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/eesmargid_ja_tegevused/Sotsiaalhoolekanne/Eakatele/aktiivsena_vananemise_arengukava_2013-2020.pdf
3. Allaste, A.A, Võõbus, V. (2008). Vägi-vald lähisuhtes: selle põhjused ja võimalikud lahendused. Kasutatud 01.05.2020
<http://rahvatervis.ut.ee/bitstream/1/4021/1/Allaste%20ja%20V%C3%B5%C3%B5bus%2c%202008.pdf>
4. Araki, A., Ito, H., Hosoi, T., Orimo, H., Sawabe, M., Suzuki, T. (2006). Reviewing the definition of “elderly”. *Geriatrics and Gerontology International*, vol 6, 149-158
5. Baker, A. (1975). Granny Battering. *Modern Geriatric*, Vol, 5, No 8, 20-24
6. Band-Winterstein, T. (2015). Aging in the Shadow of Violence: A Phenomenological Conceptual Framework for Understanding Elderly Women Who Experienced Lifelong IPV. *Journal of Elder Abuse & Neglect*, Vol. 27, Issue 4-5, 303-327
7. Beaulaurier, R., Dunlop, B., Newman, F. L., Seff, L. R. (2005). Internal Barriers to Help Seeking for Middle-Aged and Older Women Who Experience Intimate Partner Violence. *Journal of Elder Abuse & Neglect*, Vol. 17, No 3, 53-74
8. Cylus, J., Figueras, J., ja Normand, C. (2019). *Will Population Ageing Spell the End of the Welfare State. A review of evidence and policy options*. Copenhagen: WHO Regional Office for Europe. Kasutatud 12.03.2020
http://www.euro.who.int/_data/assets/pdf_file/0006/384054/PolicyBrief_will-ageing-spell-the-end-of-welfare-state.pdf?ua=1
9. Edwards, R. ja Holland, J. (2013). *What is Qualitative Interviewing?* Suurbritannia: Bloomsbury
10. *Elder abuse* (2018a). World Health Organisation. Kasutatud 30.04.2020
<https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/elder-abuse>
11. *Elder Abuse. The Health Sector Role in Prevention and Response* (2016). World Health Organization. Kasutatud 28.04.2020

https://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/elder_abuse/Elder_abuse_in_fographic_EN.pdf

12. Guidelines for medico-legal care for victims of sexual violence (2003), World Health Organization. Kasutatud 15.04.2020 <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/42788/924154628X.pdf?sequence=1>
13. Heise, Lori. L. (1998). Violence Against Woman: An Integrated, Ecological Framework. *Violence Against Women*, Vol 4, No 3, 262-290
14. Hightower, J., Hightower, H.C., Smith, M. J. (2006). Hearing the Voices of Abused Older Women. *Journal of Gerontological Social Work*, Vol 46, Issue 3-4, 205-227
15. Hirsjärvi, S., Remes, P., Sajavaara, P. (2005.) *Uuri ja kirjuta*. Tallinn: Medicina.
16. Ideon, A. (2020). Politsei: paljud eakad pole valmis ise vägivallast teatama. *Maaleht*, 20.veebbruar. Kasutatud 05.03.2020 <https://maaleht.delfi.ee/uudised/politsei-paljud-eakad-pole-valmis-ise-vagivallast-teatama?id=88989883>
17. Jones, H., Powell, J.L (2006). Old age vulnerability and sexual violence; implications for knowledge and practice. *International Nursing Review*, 53, 211-216
18. Kalmus, K., Masso, A. ja Linno, M (2015). Kvalitatiivne sisuanalüüs. K. Rootalu, V. Kalmus, A. Masso ja T. Vihalemm (toim-d), *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas*. Kasutatud 25.03.2020 <http://samm.ut.ee/kvalitatiivne-sisuanalyys>
19. Kase, H. (2004). *Lähisuhtevägivald*. Eesti Avatud Ühiskonna Instituut.
20. Kase, H., Pettai, I. (2014). *Lähisuhtevägivald Eestis tervishoiutöötaja pilgu läbi: Lühikokkuvõte ekspertküsitluste tulemustest 2003-2014*. Eesti avatud Ühiskonna Instituut. Kasutatud 23.02.2020 https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/eesmargid_ja_tegevused/Norra_toetused/Koduse_ja_soopohise_vagivalla_vah_endamise_programm/tulemused_meedikute_kusitus.pdf
21. Kosberg, J.I. (2014). Rosalie Wolf Memorial Lecture: Reconsidering Assumptions Regarding Men as Elder Abuse Perpetrators and as Elder Abuse Victims. *Journal of Elder Abuse & Neglect*, Vol, 24, No 3, 207-222
22. Kriminaalmenetluse seadustik (06.05.2020). Riigi Teataja I. Kasutatud 20.05.2020 <https://www.riigiteataja.ee/akt/119032019033?leiaKehtiv>
23. Krug, E. G., Dahlberg, L. L., Mercy, J. A., Zwi, A. B., Lozano, R. (2002) World report on violence and health. World Health Organisation. Kasutatud 18.05.2020 https://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/world_report/en/

24. Laan, T., Reitelmann E., Soo, K. (2012). Sooline vägivald ja perevägivald. Käsiraamat põhikooli õpetajale. Kasutatud 18.05.2020
[http://www.enu.ee/lisa/501_Kasiraamat .pdf](http://www.enu.ee/lisa/501_Kasiraamat.pdf)
25. Lagerspetz, M. (2017). *Ühiskonna uurimise meetodid – sissejuhatus ja väljajuhatus*. Tallinn: TLÜ Kirjastus.
26. Laherand, M-L. (2008). *Kvalitatiivne uurimisviis*. Tallinn: Infotrükk.
27. Lastemaja (i.a). Sotsiaalkindlustusameti kodulehekülg. Kasutatud 13.04.2020
<https://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/et/lapsed-pered/lastekaitse/lastemaja>
28. Lee, K.-A. (2019). *Koostöösekkumine kannatanu kaitseks: spetsialistide rollid lähisuhtevägivalla juhtumite lahendamisel*. Sotsiaalministeerium. Töölaseks kasutamiseks
29. Lepik, K., Harro-Loit, H., Kello, K., Linno, M., Selg, M. ja Strömpl, J. (2014). Intervjuu. K. Rootalu, V. Kalmus, A. Masso, ja T. Vihalemm (toim-d), *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas*. Kasutatud 25.03.2020
<http://samm.ut.ee/intervjuu>
30. Linno, M., Soo, K., Strömpl, J. (2011a). *Perevägivalla levikut soodustavad riskid ja perevägivalla ulatus praktikute hinnangutes*. Justiitsministeerium. Kasutatud 13.02.2020
https://www.riigikantselei.ee/sites/default/files/content-editors/TOF/TOF_uuringud/19_perevagivalla_levikut_soodustavad_riskid_ja_perevagivalla_ulatus.pdf
31. Linno, M., Soo, K., Strömpl, J. (2011b). *Juhendmaterjal perevägivalla vähendamiseks ja ennetamiseks*. Justiitsministeerium. Kasutatud 27.04.2020
http://lft.ee/admin/upload/files/perevagivalla_juhis_kovidele_veebi.pdf
32. Luoma, M.-L., Koivusilta, M., Lang, G., Enzenhofer, E., De Donder, L., Verté, D., Reingarde, J., Tamutiene, I., Ferreira-Alves, J., Santos, A. J. & Penhale, B. (2011). *Prevalence Study of Abuse and Violence against Older Women. Results of a Multi-cultural Survey in Austria, Belgium, Finland, Lithuania, and Portugal (European Report of the AVOW Project)*. Finland: National Institute for Health and Welfare (THL). Kasutatud 18.02.2020
<https://repositorium.sdum.uminho.pt/bitstream/1822/16541/1/avow%20study%20-%20final%20report.pdf>
33. Lähisuhtevägivald (i.a). Politsei- ja Piirivalveameti kodulehekülg. Kasutatud 14.04.2020
<https://www2.politsei.ee/et/nouanded/lahisuhtevagivald/>

34. Missing voices: views of older persons on elder abuse. (2002). World Health Organization. Kasutatud 24.02.2020
https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/67371/WHO_NMH_VIP_02.1.pdf;jsessionid=046A0262730A6CB9416FE43281F6E145?sequence=1
35. Moody, H. R. (1986). Meaning of life and the meaning of old age. T. R. Cole, S. A. Gadow (toim), *What does it mean to grow old? Reflections from the Humanities* (lk 9-40). Durham, North Carolina: Duke University Press.
36. *Naiste tugiskused* (i.a). Sotsiaalkindlustusameti kodulehekül. Kasutatud 25.02.2020 <https://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/et/ohvriabi-huvitis/naiste-tugiskused#Naiste%20tugiskuse%20teenusekirjeldus%202018>
37. *Naistevastane vägivald* (2019). Sotsiaalministeeriumi kodulehekül. Kasutatud 23.02.2020 <https://www.sm.ee/et/naistevastane-vagivald>
38. Neglect, Abuse and Violence against Older Women (2013). United Nations publication. <https://www.un.org/esa/socdev/documents/ageing/neglect-abuse-violence-older-women.pdf>
39. *Ohvriabi ja lepitusteenus* (i.a). Sotsiaalkindlustusameti kodulehekül. Kasutatud 23.02.2020 <https://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/et/ohvriabi-huvitis/ohvriabi-ja-lepitusteenus#Ohvriabi>
40. Ohvriabi kohelehekül (i.a). Kasutatud 28.04.2020 <https://www.palunabi.ee/et>
41. Ohvriabi seadus (05.05.2020). *Riigi Teataja I*. Kasutatud 19.05.2020 <https://www.riigiteataja.ee/akt/12791909?leiaKehtiv>
42. Palmore, E. B. (1999). *Ageism: negative and positive, 2nd Edition*. New York: Springer Publishing Company.
43. Perekonnaseadus (09.05.2017). *Riigi Teataja I*. Kasutaud 19.05.2020 <https://www.riigiteataja.ee/akt/13330603?leiaKehtiv>
44. *Perevägivald ja ahistamine* (i.a). Kriminaalpoliitika kodulehekül. Kasutatud 14.04.2020 <https://www.kriminaalpoliitika.ee/kuritegevuse-statistika/perevagivald-ja-ahistamine.html>
45. Podnieks, E., Thomas, C. (2017). The consequences of Elder Abuse. Dong, X. (toim), *Elder Abuse: Research, Practice and Policy* (lk 109-125). Springer International Publishing.
46. *Politsei tegevuspõhimõtted* (i.a). Politsei- ja Piirivalveameti kodulehekül. Kasutatud 23.02.2020 <https://www2.politsei.ee/et/nouanded/lahisuhtevagivald/politsei-tegevuspohimotted.dot>

47. Prokuratuuriseadus (19.12.2019). *Riigi Teataja I*. Kasutatud 19.05.2020 <https://www.riigiteataja.ee/akt/12749278?leiaKehtiv>
48. Quinn, M. J., Tomita, S. K. (1997). Elder abuse and Neglect. Springer Publishing Company
49. *Rahvastikuproгноos näitab rahvaarvu vähenemise aeglustumist* (2019). Statistikaameti kodulehekül. Kasutatud 10.02.2020 <https://www.stat.ee/pressiteade-2019-077>
50. Ramsey-Klawnsnik, H. (2008). Elder Sexual Abuse Within the Family. *Journal of Elder Abuse & Neglect*, Vol, 15, No 1 (2004), 43-58
51. Richardson, V. E., Barusch, A. S. (2006). *Gerontological Practice for Twenty-First Century: Social Work Perspective*. New York: Columbia University Press.
52. Saks, K. (2016a). Sissejuhatus. K. Saks (toim), *Gerontoloogia: õpik kõrgkoolidele* (lk 9-11). Tartu Ülikooli Kirjastus.
53. Saks, K. (2016b). Inimese elukaar. K. Saks (toim), *Gerontoloogia: õpik kõrgkoolidele* (lk 11-19). Tartu Ülikooli Kirjastus.
54. Sethi, D., Wood, S., Mitis, F., Bellis, M., Penhale, B., Marmolejo, I. I., Lowenstein, A., Manthorpe, G., Kärki, F. U. (2011) European report on preventing elder maltreatment. World Health Organisation. Kasutatud 18.05.2020 http://www.euro.who.int/_data/assets/pdf_file/0010/144676/e95110.pdf
55. Sotsiaalhoolekande seadus (21.04.2020). *Riigi Teataja I*. Kasutatud 20.05.2020 <https://www.riigiteataja.ee/akt/130122015005?leiaKehtiv>
56. Sotsiaalseadustiku üldosa seadus (13.03.2019). *Riigi Teataja I*. Kasutatud 20.05.2020 <https://www.riigiteataja.ee/akt/130122015003?leiaKehtiv>
57. Sotsiaaltöötaja kutsestandard tase 7 (i.a). Kasutatud 25.02.2020 <https://www.kutseregister.ee/ctrl/et/Standardid/vaata/10536292>
58. Summers, R.W., Hoffmann, A.M. (2006). *Elder Abuse. A Public Health Perspective*. Washington, DC : American Public Health Association.
59. Sööl, G. (2016). *Eakate vastu suunatud vägivald politseinike tõlgendustes Lõuna prefektuuri näitel*. Magistritöö. Tartu Ülikool, sotsiaal- ja haridusteaduskond.
60. Tuherm, M. (2012). Maal elavate eakate väärkohtlemisest viie Järvamaa valla näitel. *Sotsiaaltöö* 2, 36-39
61. Tulviste, T. (2016). Vananemise psühholoogiast. K. Saks (toim), *Gerontoloogia: õpik kõrgkoolidele* (lk 141-158). Tartu Ülikooli Kirjastus.

62. Ups, E. (2020). *Naiste Tugi- ja Teabekeskuse poole pöördujad: üle 65 aastased*. Naiste Tugi- ja Teabekeskus. Isiklik kirjavahetus
63. Van Bavel, M., Janssens, K., Schakenraad, W., & Thurlings, N. (2010). *Abuse in Europe: Background and position paper*. Utrecht, Germany: The European Reference Framework Online for the Prevention of Elder Abuse and Neglect. Kasutatud 27.04.2020 <http://www.combatingelderabuse.eu/wp-content/themes/Visionpress/docs/ElderAbuseinEurope.pdf>
64. Van Ewijk, H. (2017). Võrgustikutöö. *Sotsiaaltöö*, 3, 27-28
65. Wester, K. L., MacDonald, C. A. ja Lewis, T. F. (2008). A glimpse into the lives of nine youths in a correctional facility: Insight into theories of delinquency. *Journal of Addictions & Offender Counseling*, 28, 101-118
66. Vihalemm, T. (2014). Fookusgrupi intervjuu. K. Rootalu, V. Kalmus, A. Masso ja T. Vihalemm (toim-d), *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas*. Kasutatud 25.03.2020 <https://sisu.ut.ee/samm/fookusgrupi-intervjuu>
67. Võlaõigusseadus (08.01.2020). *Riigi Teataja I*. Kasutatud 20.05.2020 <https://www.riigiteataja.ee/akt/961235?leiaKehtiv>
68. *Vägivalla ennetamise strateegia aastateks 2015-2020*. (2015) Sotsiaalministeerium. Kasutatud 29.04.2020 https://www.valitsus.ee/sites/default/files/content-editors/arengukavad/vagivalla_ennetamise_strateegia_2015-2020_kodulehele.pdf
69. Yon, Y., Mikton, C. R., Gassoumis, Z. D, Wilber, K. H. (2017). Elder abuse prevalence in community settings: a systematic review and meta-analysis. *Lancet Glob Health*, Vol 5, No 2, 147-156

LISA 1

INTERVJUUKAVA

Sissejuhatavad küsimused:

- Uurimuse tutvustamine- uurimuse eesmärk, uurimisprobleem ja intervjuu osad
- Kas on midagi, mida tahaksite enne intervjuud midagi uurimuse kohta küsida?
- Millist skaalat/vanusepiire kasutate, et nõ määratleda inimene eakaks või vanemaealiseks?

1. Mis on Teie arvates vägivald?
2. Millised on olnud Teie varasemad kokkupuuted eakate vastu suunatud vägivalla teemadega? Tooge mõni näide
3. Kui oluliseks Teie eakate vastu suunatud vägivalla teemat peate?
4. Miks peaks Teie hinnangul üldse tegelema eakate vastu suunatud vägivallaga?
5. Kuidas Teie hinnangul käsitletakse/nähakse vanemaealisi inimesi ühiskonnas?
6. Ehk oskate ka rääkida, kui palju Teie hinnangul võib üldse esineda ühiskonnas eakate vastu suunatud vägivalda?
7. Mis teeb Teie hinnangul eakate vastu suunatud vägivalla teema keeruliseks?
8. Milliseid lahendusi oskate välja tuua, et ühiskonnas oleks vähem eakate vastu suunatud vägivalda?
9. Kuidas eakaid näiteks toetada?
10. Kirjeldage, mis võiks olla oluline ühiskonna seisukohalt eakate vastu suunatud vägivalla teemadel?
11. Kuidas olete lahendanud juhtumeid, kus vägivalla all kannatajaks on vanemaealine inimene?

12. Kes on juhtumite lahendamisel Teie peamised koostööpartnerid ja kuidas toimub tööjaotus/ üleüldised kokkulepped?
13. Tooge mõni näide oma praktikast, kus koostöö on olnud väga hea. Mis on olnud seal iseloomulikku?
14. Kirjeldage, milliseid võimalusi teate, kuhu eakas võib pöörduda abi saamiseks?
15. Kas ja kuidas jagate Teie infot abisaamise võimaluste kohta?
16. Milliseid abistamise võimalusi võiks Teie hinnangul veel olla, kus eakas saaks tuge vägivallajuhtumite teemadel?

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Tuule Pensa (sünnikuupäev: 13.12.1994),

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose “Eakate vastu suunatud vägivald: ohvritega töötavate spetsialistide käsitused” mille juhendaja on Merle Linno,

1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 25.05.2020